

UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2011

Karel LACHMAN

**Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická**

Tři fáze vývoje baskického nacionalismu

Karel Lachman

**Bakalářská práce
2011**

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Karel LACHMAN**
Osobní číslo: **H07263**
Studijní program: **B6703 Sociologie**
Studijní obor: **Sociální antropologie**
Název tématu: **Tři fáze vývoje baskického nacionalismu**
Zadávací katedra: **Katedra sociálních věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Práce bude vypracována na základě terénního výzkumu uskutečněného během semestrálního studijního pobytu na Universidad del País Vasco v baskickém San Sebastián. Bude se zabývat třemi klíčovými fázemi vývoje baskického nacionalismu tak, jak je popsal Miroslav Hroch. K jejímu sepsání poslouží vedle terénního výzkumu jak množství literatury pojednávající o nacionalismu obecně, tak řada publikací domácích autorů.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

GELLNER, Ernest. Nacionalismus. Brno: CDK. 2003. 133 s. ISBN 80-7325-023-3 ANDERSON, Benedict. Představy společnosti. Praha: Karolinum, 2008. 274 s. ISBN 978-80-246-1490-8 HOBBSAWM, Eric. Globalizace, demokracie a terorismus. Praha: Academia. 2009. 134 s. ISBN 978-80-200-1725-3 HROCH, Miroslav (ed.). Pohledy na národ a nacionalismus. Praha: SLON, 2003. 451 s. ISBN 80-86429-20-2 HROCH, Miroslav. Národy nejsou dílem náhody. Praha: SLON, 2009. 315 s. ISBN 978-80-7419-010-0 MONTERO, Manuel. La construcción del País Vasco contemporáneo. San Sebastián: Txertoa, 1993. 234 s. ISBN 84-7148-277-0 PÉREZ-AGOTE, Alfonso. Las raíces sociales del nacionalismo vasco. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas, 2008. 296 s. ISBN 978-84-7476-451-2

Vedoucí bakalářské práce:

prof. PhDr. Leoš Šatava, CSc.
Katedra sociálních věd

Datum zadání bakalářské práce:

30. dubna 2010

Termín odevzdání bakalářské práce:

31. března 2011

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

L.S.

doc. MgA. Tomáš Petrání, Ph.D.

vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2010

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 5.3.2011

Karel Lachman

Anotace

Hlavním účelem této práce je popsat proces vzniku a vývoje baskického nacionalismu na základě Hrochovy teorie tří fází národního vývoje (A, B, C). Tímto způsobem jsou popisovány podmínky, za kterých se baskický nacionalismus rozvíjel od svého úplného počátku do dnešních dnů, i změny jež zaznamenával na svém postupu od jedné fáze k druhé. Druhotným účelem je poskytnout stručné shrnutí aktuální situace v baskických provinciích se zřetelem na jedinečnou baskickou jazykovou revitalizaci, i na celkovou jazykovou situaci jako takovou. Práce je sepsána na pozadí autorova semestrálního studijního pobytu v Baskické autonomní oblasti.

Klíčová slova

Baskové, baskický nacionalismus, etnická identita, nacionalismus, národ, jazyková revitalizace, jazyková změna

Annotation

The main aim of this paper is to describe the process of origination and evolution of Basque nationalism on the basis of Hroch's theory of three phases of national development (A, B, C). Hereby are described conditions on which the Basque nationalism developed since its very beginning till nowadays and what changes it was experiencing proceeding from one phase to another. The secondary aim is to give a brief summary of actual situation in Basque provinces taking account mainly of the unique Basque language revitalization and general language situation as such. The paper is written on the background of author's semestral internship in the Basque Autonomous Community.

Keywords

Basques, Basque nationalism, ethnic identity, nationalism, nation, language revitalization, language shift

OBSAH

I. Úvod.....	6
II. Metodologie, teoretické uchopení a vymezení oblasti zájmu.....	10
III. Základní pojmy.....	16
IV. Zrod baskického nacionalismu.....	21
1. Původ a kořeny.....	23
2. Cesta k masovému rozšíření.....	36
V. Druhý dech baskického nacionalismu.....	44
1. Druhá vlna.....	45
2. Nacionalismus v měnících se podmínkách.....	51
VI. Dnešní podoba baskického nacionalismu.....	54
1. Důležité události nedávné baskické historie.....	54
2. Baskický nacionalismus dnes.....	56
VII. Závěry.....	61
VIII. Přílohy.....	63
IX. Literatura a zdroje.....	67

I

ÚVOD

Co vlastně v České republice víme o Baskicku?

O tématu Baskicka a Basků se většinou v České republice příliš neslychá. Když už se tak stane, pak nejspíše z televizních obrazovek, internetu, tiskovin a popřípadě rozhlasových stanic. V drtivé většině případů se jedná o zprávy mající úzkou souvislost s organizací ETA, teroristickými útoky a násilím. Vždy čas od času proletí médii vlna zájmu o Baskicko skrze množství kritických výroků z úst španělských představitelů v Madridu, terorismus kritizujících evropských politiků a několik emotivních záběrů na výbuchy poškozených cílů. Občas tedy o Baskicku skutečně slyšíme, prakticky výhradně ale v souvislosti s teroristickými útoky organizace ETA. Jedny z posledních velmi medializovaných útoků se odehrály například uprostřed turistické sezony na konci srpna 2009 v Burgosu před kasárnami Civilní gardy (*Guardia Civil*) a na Baleárských ostrovech. Mám za to, že jsou dosud v povědomí; mluvilo se o nich totiž téměř celý jeden týden v hlavních zpravodajstvích všech co do sledovanosti předních českých televizních stanic. Publikovat zprávy o terorismu je dnes, mírně řečeno - v módě. Dostatečně děsivý titulek zaktivizuje potencionálního čtenáře, popřípadě diváka, a zvyšuje tak prodejnost informace.

Odmyslíme-li si praktické důvody tohoto jednostranně zaměřeného informování, jakými jsou prodeje žhavých informací, a politické důvody, o kterých píše například Bauman jako o „managementu strachu“ (viz Bauman 2008: 57-69), nechává tento přístup médií k Baskicku v české veřejnosti specifickou informační stopu, takže je Baskicko v povědomí většiny českého obyvatelstva spojováno právě s tím, s čím jí je běžně předkládáno - tedy s organizací ETA, s terorismem a se separatismem. Nepřekvapí tedy, že zadá-li se do internetového archivu Lidových novin termín „Baskicko“, z prvních deseti článků osm se týká bezprostředně organizace ETA a jejích aktivit, jeden z oněch zbývajících dvou je pak na téma separatismu v Evropě obecně, poslední pak je o rozpočtových škrtech současného španělského premiéra Zapatera, ve kterém je jedinou zmínkou o Baskicku ta, že Zapaterovu politiku škrťů bude muset

schválit i Baskická nacionalistická strana (*Partido Nacionalista Vasco*).¹ Téměř stejný výsledek vyplyne, jestliže se totéž zadá do archivu „aktuálně.cz“.² Poněkud méně jednostranný výsledek vyplyne ze zadání téhož hesla v internetovém archivu Hospodářských novin.³ Tam se k organizaci ETA vztahují pouze 3 ze 6 článků.

Výsledkem nastíněné informační politiky českých médií⁴ je mimo jiné situace, kdy prakticky vládne vakuum na věcné informace týkající se baskické situace. Připočtíme k tomu navíc, že český čtenář má k dispozici jen jednu jedinou do češtiny přeloženou monografii o Baskicku a Bascích. Tou je kniha skotského historika Rogera Collinse Baskové. Collins se v ní sice dosti podrobně zabývá severošpanělskými dějinami od konce římské nadvlády po konec středověku, novodobým dějinám Baskicka a baskickému nacionalismu však věnuje v porovnání se středověkem neúměrně malou pozornost, takže tato dvě podstatná témata vyznívají jako silně zestručněná a podhodnocená. Baskický nacionalismus byl navíc v této knize prakticky zúžen na problematiku organizace ETA, která je však v autorově zpracování, tak jako i ve sdělovacích prostředcích, vykreslena velmi neuchopitelně.⁵

Pomineme-li tuto knihu, může k tématu Baskicka český čtenář přece jen nabrat jisté množství podnětných informací, například z v nedávné době vydané knihy Dějiny Španělska (Ubieto, Reglá, Jover, Seco 2007), nebo ze zhruba 40 titulů (z drtivé většiny španělsky, z části i anglicky, francouzsky, německy a baskicky psaných), které k tématu nabízí archiv národní knihovny.⁶ Četné zmínky o baskickém nacionalismu lze dále nalézt například v pracích k etnicitě a nacionalismu, a to jak u českých autorů (Hroch 2009; Šatava 2009), tak i v překladech (například Hobsbawm 2009), ty ale postrádají ve vztahu k baskickému nacionalismu systematičnost, pojednávají většinou o etnicitě a nacionalismu obecně, nikoliv výhradně o jejich baskických podobách. Přestože tedy

---

1 Stav k 20.5.2010, viz: <http://www.lidovky.cz/hledej.asp?search=baskicko>

2 Opět stav k 20.5.2010, viz: <http://aktualne.centrum.cz/hledani.phtml?hledat=aktualne&q=Baskicko>

3 Stav k 31.5.2010, viz: http://hn.ihned.cz./index.php?cx=partner-pub-7565130797885437%3Ap02vmc-se07&q=Baskicko&cof=FORID%3A11&ie=win-1250&p=500000_searchg&sa.x=55&sa.y=12

4 Zajímavé výsledky vyjdou vložíme-li heslo „Basque Country“ do vyhledávače na webu www.bbc.co.uk. Zjistíme, že výsledek není ani zdaleka tak jednotvárný jako v případě českých sdělovacích prostředků. Podobně viz guardian.co.uk

5 Za své v souvislosti s touto publikací hovoří i skutečnost, že její autor název Baskické nacionalistické strany uvádí s chybou. Konkrétně když o ní místo jako o Partido Nacionalista Vasco píše jako o Partida Nacionalista Vasco (s. 243). Takřka absurdně vyznívá další chyba, která se v knize objevuje, a to sice zkomolený název organizace ETA. Název „Euskadi ta Askatasuna“ je komolen na „Euzkadi te azkapasuna“ (s. 245).

6 Bohužel však ne nepodstatná část z této literatury již není příliš aktuální.

informace k dispozici jsou, tak i kdybychom odmysleli jazykovou bariéru stěžující jejich přístupnost a jejich roztroušenost po množství děl více autorů, nikterak to ale nemění hlavní fakt, že Baskicko je co do významu a zájmu v České republice tématem druhé, ne-li třetí kategorie. Věcných zdrojů k tomuto tématu je v České republice zkrátka poskrovnu. To je zároveň i jeden z důvodů, proč jsem se rozhodl do Baskicka odcestovat a zabývat se jím zblízka a podrobněji.

Aktuálnost a zdůvodnění

Česky psané práce zabývající se baskickou situací, vynecháme-li tu již zmíněnou Collinsovu, přeloženou z angličtiny, *zkrátka chybí*. Díky tomu, že jedinými zprostředkovateli zpráv o ní jsou tak média, ETA se stala synonymem ke slovům Baskové a Baskicko. Což je nejen silně zjednodušující, ale přímo nesprávné. Netvrdím, že organizace ETA není v baskickém kontextu důležitá. ETA *je* důležitá. Jsem ale na základě studia literatury a uskutečněného terénního výzkumu přesvědčen o tom, že není tím nejdůležitějším, co se na baskickém území odehrává. Soustředit se výhradně na aktivity ETA, tak jak se to dnes činí, odvádí pozornost od širokého spektra dalších problémů na které se je třeba výzkumem zaměřit, a v konečném důsledku pak již na samém začátku bádání implikuje závěrečné výsledky. Dnes tedy dostávají přednost otázky proč, kde, co a jak udělala ETA - nikoliv *jestli vůbec* ETA je hnacím motorem dění v Baskicku, či *jestli* je pouze *příznakem* hlubších proměn baskické (a španělské) společnosti.

V tomto smyslu je každý výzkum vedoucí k rozšíření poznatků o baskické situaci pro českého čtenáře přínosem. A to je současně i první argument hovořící pro aktuálnost tohoto tématu - jeho výzkum umožní zprostředkování informací, které jsou dnes v českém prostředí prakticky nedostupné.

Druhým, o mnoho závažnějším argumentem, proč se zabývat baskickým nacionalismem a baskickým děním vůbec, je fakt, že nacionalismus a silně prožívaná etnická příslušnost rozhodně nepřestávají být v dnešním světě marginální silou. Ba naopak, se vzrůstající globalizací, zdá se, nabývá v některých částech světa na síle. A právě Baskicko je toho dobrým příkladem. Dobrým dokladem tohoto mohou být například Beckova tvrzení, že „na globalizaci se často odpovídá *renacionalizací*“ (Beck 2007: 11), či že globalizace znamená „re-regionalizaci, subnárodní a supranárodní“

(Beck 2007: 183). Jako takový je dnes tedy nacionalismus vděčným (a neopomenutelným) tématem pro antropologické a sociologické bádání, neboť může značnou měrou přispět k pochopení současného světa a k věcnému uchopení procesů v něm se odehrávajícím.

Dalším důvodem, proč se zabývat baskickým děním, je také to, že Baskicko, stejně jako Česká republika, je součástí Evropské unie. Ne sice jako samostatný člen, tak jako Česká republika, pouze jako část Španělska - ale přesto je její součástí. A jako takové se nás i bezprostředně týká. Je součástí téže formující se Evropy jako ČR, a tím pádem na ni má vliv (byť se může zdát sebenepatrnějším). Zdali se Evropa bude re-regionalizovat (ať už sub- *nebo* supra- národně, či národně subnárodně *a* supranárodně zároveň), a renacionalizovat, na nás, občany České republiky, budou mít tyto procesy, tak jako i odpovědi na ně, nemalý vliv.

Zajímavé je také na baskickém příkladu pozorovat, jakých proměn nabývá instituce národního státu vlivem globalizace (a vůbec celkového vývoje moderní společnosti), a jakým způsobem na to reaguje legitimita národního státu v očích jeho obyvatel - jak se proměňuje identita příslušnosti obyvatel v závislosti na strukturálních změnách společnosti přicházejících spolu s globalizací a s technickým vývojem. Neobyčejně zajímavé je sledovat specificky baskické odpovědi na výzvy současného i nedávného vývoje společnosti, které jsou umožněny a podmíněny specifickým baskickým historicko-spoolečenským vývojem.

Mám-li zde v závěru úvodu v několika bodech stručně zrekapitulovat, proč je baskické téma v dnešní době aktuální, a proč o něm stojí za to psát, vyjde veskrze následující čtveřice důvodů:

1. Téma je v ČR opomíjené a zaslouží pozornost.
2. Nacionalismus nepřestává být důležitým sociologickým a antropologickým fenoménem a věnovat mu pozornost je proto v dnešní době nezbytné.
3. Dění v Baskicku a vůbec na územích, která jsou baskickým nacionalismem zasažená, je důležité i z perspektivy České republiky, týká se evropského prostoru.
4. Na baskickém příkladu lze sledovat proměny legitimacy národního státu, jeho současnou krizi, dopady globalizace a transformaci identity příslušnosti .

II

METODOLOGIE, TEORETICKÉ UCHOPENÍ A VYMEZENÍ OBLASTI ZÁJMU

Terénní výzkum k sepsání bakalářské práce probíhal během jednosemestrálního studijního pobytu v San Sebastiánu, od září 2009 do konce ledna 2010 na UPV-EHU (*Universidad del País Vasco - Euskal Herriko Unibersitatea*), v provincii Guipúzcoa v Baskicku.

Cíle terénního výzkumu a teoretické uchopení tématu

Prvním cílem terénního výzkumu, na kterém jsem chtěl postavit bakalářskou práci, bylo primárně pochopení toho, *co se to ohledně Basků a Baskicka vlastně odehrává. Proč se to odehrává, odkdy se to odehrává?* Nejprve jsem chtěl baskickému dění porozumět, následně jej srozumitelně zachytit a zprostředkovat. Zajímalo mě úplně všechno. Historický původ baskického nacionalismu, jeho projevy včera a dnes, ETA a mnoho dalšího. Zajímalo mě kdo jsou Baskové a čím se liší od ostatních, zajímala mě baskičtina a vztahy mezi ní a španělštinou, potažmo francouzštinou, zajímal mě i separatismus, politika a historie - zkrátka všechno.

Základním teoretickým přístupem, který jsem chtěl při zkoumání baskického nacionalismu využít, byla periodizace vývoje národního hnutí do tří fází tak, jak ji formuloval Miroslav Hroch. Vývoj v národním hnutí rozdělil na fáze A, B a C (viz Hroch 1971; Hroch 2009: 52-54):

Fáze A, neboli „učenecká“ fáze, se podle Hrocha vyznačuje vytvářením „jistých koordinát, podle nichž by se národní identita mohla orientovat“. Vymezuje se „národní“ území, konstituuje se vědomí národní pospolitosti, kodifikuje se jazyk, probíhá charakterizace národní kulturní tradice, definují se příslušníci národa (Hroch 2009: 53).

Fáze B je fází „národní agitace“, kdy se omezený okruh vlastenců snaží agitací nacionalistické myšlenky rozšířit mezi ostatní příslušníky vlastního „národa“.

Fáze C. Postupně s tím, jak začíná počet vlastenecky smýšlejících narůstat, dostává se vývoj národního hnutí do své třetí fáze, fáze C. Ta nastává ve chvíli, kdy národní myšlenku přijímají široké masy, kdy se stává „materiální silou“.

Konečným cílem, k němuž národní hnutí obecně spějí, je pak stav, kdy má národní pospolitost plnou skladbu, tedy zahrne do sebe všechny své potenciální členy, a kdy dosáhne politické autonomie nebo nezávislosti. Tehdy, uvádí Hroch, „lze hovořit o ukončení národního hnutí“ (tamtéž: 54).

Druhým vytyčeným cílem, po získání všeobecné orientace v baskické problematice, bylo tedy podchycení všech tří Hrochem typizovaných fází na baskickém příkladě. Objektem zájmu bylo: kdy k těmto fázím postupně docházelo, jakou formou k nim docházelo, čím byly podmíněny, co způsobilo přechod od jedné k druhé, jaké byly jejich ohlasy - čili čím se projevily v pozdějším vývoji, a jak se projevují dnes. Tomu odpovídá i formulace výzkumných otázek závazných pro tuto práci:

1. Jaké byly společenské předpoklady vzniku a rozvoje baskického nacionalismu? Kdy, jakými prostředky a na pozadí jakých okolností k jeho vzniku došlo? Přechod z fáze A do fáze B.
2. Jakým způsobem a na pozadí jakých okolností se baskický nacionalismus přenesl z fáze B do fáze C a jakých změn při tom zaznamenal?
3. Jaká je podoba baskického nacionalismu dnes? Tedy: Čím je charakteristický, jaké jsou jeho postupy? Je fáze C již zakončená, či v ní baskické národní hnutí doposud setrvává?

Problémy spojené s terénním výzkumem v baskickém prostředí

Před odjezdem jsem vycházel z téhož médiu ovlivněného pohledu jaký jsem popsal v úvodu, pouze jsem jej doplnil četbou Collinsovy knihy a několika roztroušených článků na internetu a v tisku. Z přednášek jsem si pak odnesl zmínky o tom, že probíhá úspěšná revitalizace baskičtiny, a že baskický živel je po všech stránkách aktivní. V podstatě jsem se tak musel zajímat skutečně *o všechno* mající co do činění s Basky a Baskickem, neboť jsem do místa výzkumu přijížděl opravdu jen s velmi povrchními informacemi. Přestože jsem se pokoušel nepřeceňovat informace podávané médiu a nezužovat baskický nacionalismus pouze na informace které jsou jimi prezentovány, člověk nikdy k ničemu z povahy věci nemůže přistoupit bez předsudku, ke všemu zaujímá apriorní postoj na základě předchozích zkušeností. Je třeba ale zdůraznit, že média mají řadu

vlastností, jen ne podávat reálný obraz skutečnosti, a s tímto jsem v Baskicku také začal pracovat.

Získání všeobecného přehledu o panující situaci jsem chtěl dosáhnout skrze množství rozhovorů se Španěly i Basky, nacionalisty i nenacionalisty, a ruku v ruce se studiem literatury ve španělštině si takto postupně dále rozšiřovat obraz o tom, co a jak se v Baskicku děje. Spolu se studiem nově nalezených témat nastíněných literaturou a jejich následným rozebíráním v dalších rozhovorech s místními jsem chtěl postupně konkretizovat zajímavé a podstatné body současného dění tak, aby je bylo možné smysluplně uchopit a bakalářskou prací zprostředkovat. Původně tedy mělo být jádro práce založeno na rozhovorech.

Od tohoto způsobu organizace práce jsem byl ale po prvních týdnech výzkumu nucen částečně ustoupit. Téma baskicko-španělských vztahů se ukázalo být natolik komplexní a široké, že se zdálo být takřka neuskutečnitelné provést během období jednoho semestru dostatek kvalitních rozhovorů, které by umožnily získat věrohodný obraz o situaci. Velmi brzo vyšlo najevo, že dělicí hranice mezi Baskem a ne-Baskem není nic snadno uchopitelného. Například mnoho Basků neumí baskicky a naopak mnoho Španělů baskicky umí. Že kupříkladu mnoho potomků jihoamerických, asijských a afrických přistěhovalců druhé generace se zčásti cítí být Basky. Že mnoho obyvatel hovořících pouze španělsky se cítí být kulturně Basky, a že mnoho baskicky hovořících zase kulturně Španěly.

Dále vycházelo postupně najevo, že ani samotné Baskicko, tak jako jeho obyvatelé, není zrovna jednoduchý oříšek. Dělí se na tři historické provincie (*Guipúzcoa*, *Alava*, *Vizcaya*), každá z nich má svá vlastní společensko-geografická specifika. V každé panují jiné ekonomické podmínky, liší se zásadně počtem obyvatel i hustotou osídlení,⁷ kvalitou půdy (a v návaznosti na to i významem zemědělství a ekonomickou strukturou), zemským reliéfem, i přístupem k moři (*Alava*, ve které se nachází hlavní město Baskicka, *Vitoria*, k němu přístup nemá vůbec). V každé ze zmíněných provincií žije rozdílné procento baskicky hovořících. Liší se mezi sebou tedy nejen geograficky, ale i společensky. V každé z provincií se baskický nacionalismus ujal jiným způsobem (byť v každé z nich je patrný), a místní na něj jiným způsobem

---

7 Počet obyvatel k 1.11.2006: *Vizcaya* 1 136 852 obyvatel; *Guipúzcoa* 686 665 obyvatel; *Alava* 305 822 obyvatel. Hustota osídlení k 1.11.2006: *Vizcaya*: 512 obyv./km²; *Guipúzcoa* 359 obyv./km²; *Alava*: 103 obyv./km². (viz www.eustat.es)

reagují.

Dále je nutno zmínit, že existují v chápání a prožívání baskického nacionalismu velké rozdíly nejen mezi jednotlivými provinciemi, ale také mezi venkovem a městem, mezi různými věkovými skupinami obyvatel i mezi různými sociálními skupinami obyvatel. Co se týká měst, pak zde dále záleží na tom, o *jaké* město se jedná. Vitoria (v Alavě) je sice správním centrem Baskicka, kulturním a ekonomickým centrem je ale bezpochyby Bilbao (centrum provincie Vizcaya), které je i podstatně větší.⁸ V různých městech převládají různé postoje.

Aby mnohovrstevnatosti baskické problematiky nebylo málo, podotknu, že se netýká pouze Baskicka - tedy španělsky *Comunidad Autónoma del País Vasco*, španělské (samo)správní jednotky vzniklé ze zmíněných tří provincií (*Guipúzcoa, Alava, Vizcaya*) spojených v *Baskicko*⁹ až roku 1979 (Zabaltza 2009). Týká se také sousední Navarry, kde je baskický nacionalismus pociťován neméně intenzivně, a která je prochnutá podobně širokou řadou dichotomií jako Baskicko. Ta je zhruba rozdělena mezi probaskický sever a prošpanělský jih, přičemž Pamplona (baskicky *Iruñea*), hlavní město Navarry (baskicky *Naffaroa*), se nachází přibližně na hranici těchto dvou sfér. Přičteme-li k 2 129 339 obyvatelům Baskicka i 555 829 obyvatel Navarry,¹⁰ vzrůstá počet lidí, kteří se dostávají do středu zájmu tohoto výzkumu, na 2 685 168. Na španělské straně hranice. Baskové přitom žijí i ve třech jihofrancouzských provinciích, španělsky zvaných *Sola, Baja Navarra, Labort* (baskicky *Zuberoa, Naffaroa Beherea, Lapurdi*; francouzsky *Soule, Basse-Navarre, Lapourd*) španělsky souhrnně označovaných jako *País Vasco Francés*, baskicky pak jako *Iparralde*. Se zhruba 220 000 obyvateli žijícími v *Iparralde*¹¹ se cílová skupina, jež spadá pod problematiku vytyčenou názvem práce, rozrůstá na zhruba 2 905 000 lidí.

Použití výzkumné postupy

Jak jsem tedy při sběru informací nakonec postupoval? Z naznačené mnohovrstevnatosti zkoumaného problému i z množství lidí, kterých se bezprostředně týká, je zřejmé, že

---

8 Data k 1.11.2006: Bilbao 351 179 obyvatel; San Sebastián-Donostia (centrum provincie Guipúzcoa) 180 657 obyvatel; Vitoria 226 668 obyvatel. (www.eustat.es)

9 Vzhledem k tomu, že vymezit vlastní Baskicko, ač to může být paradoxní, není nijak jednoduché, bližší rozvedení tohoto pojmu a jeho vysvětlení rozpracovává v části práce věnované základním pojmům.

10 Podle censu z roku 2001. (www.cfnararra.es/estadistica/)

11 Opět viz www.eustat.es

položit jádro výzkumu na rozhovory nebylo prakticky možné. Dá se pochybovat o tom, že by vedly ke splnění výzkumných cílů a zodpovězení výzkumných otázek. Celkem je tedy ve středu zájmu 7 provincií ve dvou státech¹² - a každá z nich jiná. V každé z nich najít reprezentativní vzorek *pro* i *proti* baskicky zaměřených (popřípadě navíc zástupce meziskupiny na přechodu mezi *pro* a *proti*), různé věkové skupiny, na venkově i ve městech - to není práce na jeden semestr. Bylo nutné přizpůsobit strategii tak, aby téma šlo uchopit ze široka, a přesto důsledně.

Vyhledal jsem proto na katedře antropologie Baskické univerzity (*Universidad del País Vasco*) v San Sebastiánu vyučující, za kterými jsem začal docházet a na vše podstatné se vyptávat. Ti mi ihned zpočátku, kromě množství přínosných vysvětlení s nimiž jsem mohl dále operovat, doporučili také celou řadu španělské literatury, se kterou jsem začal pracovat. A následně s nimi opět konzultovat. Narazil jsem na katedře na dvě poměrně důležité postavy zabývající se baskickým tématem - Txemiho Apaloazu a Jesúse Azconu. Oba zmínění vydali množství prací o tomto tématu a jejich přínos pro můj výzkum byl, zejména během jeho počátku, nezanedbatelný. Práce obou zmíněných lze ostatně nalézt i v seznamu použité literatury. Poskytli mi jakýsi odrazový můstek pro další samostatný sběr informací. Txemi Apaloaza zejména svými články ve sbornících a osobními konzultacemi, Jesús Azcona zejména svými přednáškami k předmětu Baskická kultura (*Cultura vasca*).

Kromě studia literatury o nacionalismu obecně, modernitě, národním státu a jeho problémech, které předcházelo samotnému výzkumnému pobytu, jsem tedy do postupů sběru dat zařadil i množství španělské literatury zaobírající se baskickým nacionalismem a baskickou historií. Jak Murphy poznamenává k výzkumu v „komplexních společnostech“: „Heterogenita moderní společnosti nutí antropologa k používání výzkumných a statistických technik, jejichž průkopníkem byla sociologie“ (Murphy 2006: 222). Z takových metod jsem zapojil například oficiální vládní statistiky, data ze statistických úřadů Navarry a Baskicka, výzkumy veřejného mínění, sociologické studie o baskické identitě a jazyce apod. Dále jsem používal oficiální úřední materiály a vyhlášení místních autonomních oblastí (opět Navarra a Baskicko). Pro získání přehledu o aktuálních tématech jsem pravidelně četl místní noviny, které mi opakovaně přinášely množství podnětů, které jsem nenechával nepovšimnuty.

---

12 Pro srozumitelnost: Ze 3 provincií se skládá Baskická autonomní oblast. 1 provincie odpovídá Navaře a celkem ze 3 oddělených provincií se skládá jihofrancouzské Iparralde. Proto číslo sedm.

Procestoval jsem část baskických území, a to jak venkovské oblasti, tak i některá města. Jak španělské, tak i francouzské části baskických území. Navštěvoval jsem kulturní akce jako svátky, slavnosti, trhy, festivaly, nebo například i demonstrace na podporu vězněných příslušníků organizace ETA. Sbíral jsem politicky zaměřené letáky podporující různá politicky aktivní hnutí, pořizoval jsem fotografie nástěnných propagačních nápisů a plakátů.¹³

Vedle toho jsem samozřejmě vedl i množství formálních i neformálních rozhovorů, prováděl jsem přímé pozorování a méně často i pozorování zúčastněné. Přestože v konečném důsledku nebyly rozhovory, jak jsem již uvedl výše, tím nejdůležitějším zdrojem dat (tím byla zejména pozorování a studium tematické literatury), významně dopomohly k utvoření celkového obrazu o situaci.

---

¹³ V přílohách je uvedeno několik příkladů.

III

ZÁKLADNÍ POJMY

Na tomto místě se možná v rozporu s očekáváním nebudu zabývat antropologickými pojmy a pracovními definicemi, jako například co rozumím výrazy jako etnicita, nacionalismus, národ, etc. Ty budu vysvětlovat na místech, kde to bude nutné, přímo v samotném korpusu práce. Chci se zde zastavit u několika málo převážně geografických pojmů. Vymezit totiž Baskicko, jak již jsem uvedl, není nijak snadný a samozřejmý úkol. Dále chci některé drobnosti ujasnit tak, aby byl celý text práce lépe čitelný.

Problematika spojená s geografickým vymezením Baskicka.

(Euskal Herria, Euskadi/Euzkadi, País Vasco)

Slovo Baskicko může vyjadřovat mnoho. Například v knize Dějiny Španělska (Ubieto, Reglá, Jover, Seco 2009), stejně jako v knize Španělsko (Chalupa 2005) je pod pojmem Baskicko míněna pouze Baskická autonomní oblast (BAO),¹⁴ tedy španělská *Comunidad Autónoma del País Vasco*. Ta právně vznikla až v roce 1979 sloučením tří formálně do té doby na sobě navzájem nezávislých provincií, tedy provincií Vizcaya, Guipúzcoa a Alava. Pro BAO se dále ve španělštině, pod vlivem baskického termínu *Euskadi* (dříve psáno se *z* - tedy *Euzkadi*) uvádí další rozšířená varianta *Comunidad Autónoma de Euskadi*. S ní velmi často pracují některé baskické úřady (tzn. úřady BAO). Zde pak je také kámen úrazu, protože sami Baskové (spolu s ostatními obyvateli severu Španělska a jihu Francie, kterých se to týká) nemají v termínu *Euskadi* jasno. A nejen v termínu *Euskadi*, je třeba k dobru přidat, že kromě něho se za různých okolností používají i výrazy jako *Vasconia* a *Euskal Herria*. Existuje tedy skutečně vícero možností, jak Baskicko chápat. Nyní se tedy zaměřím na několik konkrétních geografických pojmenování a pokusím se na nich demonstrovat, proč je výraz Baskicko tak ošemetný.

Tedy postupně. *Vasconia* je knižní termín označující ty provincie, kde žijí *i* Baskové, respektive kde se mimo španělštiny, popřípadě francouzštiny, mluví *i* baskicky (Zabaltza 2009: 37). Čili sever Španělska, jih Francie. Všech sedm vypsaných

---

¹⁴ Napříště budu libovolně nahrazovat označení Baskická autonomní oblast zkratkou BAO.

provincií. Celá Baskická autonomní oblast, Navarra a Iparralde.

Euskal Herria (euskal herria) je naproti tomu baskický výraz v překladu znamenající zhruba „země baskického jazyka“ (Zabaltza 2009: tamtéž). Tedy oblast, kde se mluví baskicky. Správně by se tedy Euskal Herria měla psát s malými písmeny - euskal herria. Vyjadřovala by tak (což v roce 1567, kdy byl tento termín zdokumentovaně použit poprvé, skutečně vyjadřoval), že se jedná pouze o ty části Vasconie, kde se baskicky *reálně* mluví. Vzhledem k tomu, že se ale jedná o dnes velmi rozšířený a zpolitizovaný termín, učinil významový skok od země, kde *se mluví* baskicky, k zemi, kde *by se mělo* mluvit baskicky. Pod výrazem Euskal Herria se dnes běžně co do území rozumí totéž co Vasconia. Euskal Herria je v podstatě *panbaskický* nacionalistický projekt mající zaštitit všechna území v hypotetickém budoucím státě, ve kterém se bude mluvit baskicky. O tom, že ale není věc tak jasná jak se může zdát, svědčí fakt, že v dotazníkovém šetření rádia Euskadi z roku 2006 pouze 41,7 % zúčastněných žijících v Navaře uvedlo, že Navarra *je* součástí Euskal Herrie, oproti 49,5 % kteří uvedli že *není*. Ostatně ani v Iparralde a v BAO nepanuje 100% shoda obyvatelstva ohledně toho, zda náleží jejich provincie k Euskal Herrii nebo ne. Čili přestože se prakticky všichni probaskicky orientovaní shodnou, že Euskal Herria = 7 provincií v západních Pyrenejích, kde se alespoň zčásti mluví baskicky, část z obyvatel těchto provincií s tím souhlasit nebude.¹⁵

Euskadi pak je termín, který vznikl v roce 1896 jako termín zastřešující, účelově baskickými nacionalisty¹⁶ vytvořený, pro oblasti, kde se baskicky mluví, i ty, kde se baskicky nemluví, ale historicky baskické jsou (Zabaltza 2009: 37). Původně tedy měl termín Euskadi podobný, ne-li prakticky identický význam (a hranice na mapě), jako má dnes Euskal Herria. Baskický nacionalismus tento termín vytvořil proto, že svými aspiracemi sahal nejen po těch částech Vasconie, kde se mluvilo baskicky (tedy po euskal herrii - s minuskulou), ale i po těch, kde se baskicky již nemluvílo. Podle Xabiera Zabaltzy na tom není nic zvláštního, vezmeme-li v potaz, že z deseti největších sídel Vasconie se pouze tři nacházely v baskicky mluvící části. Vytvoření pojmu Euskadi tedy bylo politickým tahem majícím zajistit větší moc nacionalistickým elitám prostřednictvím větších územních nároků. Dnes však se lze setkat s pojmenováním

¹⁵ Mapa provincií Euskal Herrie vybavená baskickými popisky je uvedena v přílohách.

¹⁶ Autorem termínu Euskadi (byť v jeho původní podobě se z - Euzkadi) je konkrétně Sabino Arana, otec baskického nacionalismu, o kterém se podrobněji rozepíší v kapitole věnované historii baskického nacionalismu.

Euskadi v širokém množství situací. Jak ostatně dokládá i simultánně se vyskytující název Baskické autonomní oblasti - *Comunidad Autónoma de Euskadi*. Euskadi tedy nezdědka nevyjadřuje území v tom rozsahu, jak bylo pod tímto označením myšleno na konci 19. století, ale *pouze* Baskickou autonomní oblast. Tedy Euskadi jako synonymum pro BAO. Občas, třebaže méně často, je jím pak myšlena pouze španělská část ze sedmi baskických provincií.

Poslední geografické pojmenování pak je *País Vasco*, v doslovném překladu baskická země/vlast. *Většinou*, pravda, se chápe jako zkrácená podoba oficiálního názvu *Comunidad Autónoma del País Vasco*. Můžeme se ale setkat s živým (ač neoficiálním) dělením, podle kterého se Vasconie dělí v překladu na „Španělskou baskickou zemi“ a „Francouzskou baskickou zemi“, čili *País Vasco Francés* a *País Vasco Español*. Takže realita je opět o něco složitější, neboť výrazem País Vasco se opět, tak jako v případě Euskadi i Euskal Herrie, může myslet vícero - buď pouze BAO, nebo BAO s Navarrou, nebo i všech sedm provincií. Na oficiálním webu baskické vlády (*Gobierno Vasco*)¹⁷ pak můžeme nalézt sekci pojmenovanou „Systém lingvistických ukazatelů Euskal Herrie“ (*Sistema de indicadores lingüísticos de Euskal Herria*), kde si návštěvník může zvolit různé územní celky, rok, věkové složení populace a úroveň na jaké ovládají baskičtinu, přičemž mu systém zobrazí patřičný počet vyhovujících. Překvapí (nebo nepřekvapí?), že pod označením País Vasco je zde míněn souhrn všech sedmi provincií - na oficiální webové stránce! Jen doplním, že vedle možnosti País Vasco se nabízí zájemci ještě výběr z položek CAV (= španělskému ekvivalentu zkratky BAO), *País Vasco Norte* (myšleno Iparralde) a Navarra.

Baskické provincie?

Logicky se nabízí otázka, co vlastně tedy mínit českým označením Baskicko? Vasconii, jež je výrazem spíše knižním, a na ulici ho stěží lze slyšet? Euskal Herrii nebo Euskadi? Ty jsou politicky podbarvené, ne neutrální, a navíc sami ti, kterých se týkají, je nemají skutečně *jednoznačně* rozhodnuté, jsou v procesu živého vyjednávání a teprve čas ukáže, v jaké podobě v budoucnu dlouhodobě zakoření. Pravda, probaskicky založená část obyvatelstva v nich má zjevně jasno - alespoň pokud jde o Euskal Herrii. Každopádně spojovat název Baskicko s pojmenováními zaštiťujícími politické projekty,

---

17 www.euskadi.net

jako jsou Euskadi a Euskal Herria, by nebylo správné už z toho hlediska, že Baskicko obecně, jako území v západních Pyrenejích a přesahující v různých historických obdobích více a v některých méně na sever a na jih od nich, obývané baskicky mluvícími, existovalo *o sobě* dávno před tím, než se o něm v 19. století díky nacionalistickému uvažování začalo přemýšlet jako o Baskicku *pro sebe*.

Ideální by bylo všech sedm provincií považovat za Baskicko, neboť přestože čtyři z nich leží mimo vlastní BAO a přestože podle platných zákonů netvoří žádný územně správní celek, historicky, jazykově i kulturně v sobě *všechny z nich* kus čehosi baskického nesou. To je také důvod, proč dle mého názoru příliš nevyhovuje na počátku této kapitoly zmíněný, v české literatuře zaběhnutý úzus - spojovat termín Baskicko výhradně s BAO. „Baskické“ totiž nekončí na hranicích Baskické autonomní oblasti. Považuji za problematické spojit pojmenování Baskicko s jedním konkrétním organizačním uspořádáním několika baskických provincií (navíc ani ne poloviny z nich), které spatřilo světlo světa teprve v roce 1979, přestože doložené představy o tom, že existuje území na kterém se baskický živel nachází, je staré nejméně několik stovek let, ne-li od Strabóna (Collins 1997: 30).

Přesto budu v souladu s tímto územ používát výrazu Baskicko (a činil jsem tak dosud) pouze pro Baskickou autonomní oblast, zkrátka proto, abych celý text zbytečně nezkomplikoval - samo téma už je komplikované dost. Budu-li zde pak chtít mluvit o všech územích, která jsou v baskické problematice nějakým způsobem zainteresovaná, čili o všech sedmi provinciích Španělska a Francie, kde žijí lidé považující se za Basky a/i baskicky hovořící a kde má přímé dopady baskický nacionalismus, budu používat výrazu „baskické provincie“. Je na rozdíl od výrazů Euskal Herria a Euskadi, spojených s popsanou nejednoznačností, významově neutrální,¹⁸ a tak lépe poslouží svému účelu.

Vyomezil-li jsem Baskicko jako BAO a baskické provincie jako sedm provincií, kde nezanedbatelnou část populace tvoří Baskové, je nyní třeba vymezit i pojem Bask.

---

18 Negativním dopadem používání pojmu „baskické provincie“ může být tendence opomíjet jejich částečně španělský (a francouzský) element, nicméně s vědomím faktu, že „baskické provincie“ nejsou pouze baskické, bude tento termín používán dál.

Bask

Zde mohu jako definici uvést pouze tolik, že *dnes je Baskem každý, kdo se jím cítí být, a/nebo jej tak hodnotí jeho okolí*.¹⁹ Stává se, že se Baskem může cítit například potomek filipínských, venezuelských i madridských přistěhovalců, který chodí do školky kde se vyučuje převážně baskicky (což ale nemusí být podmínkou). Může se jím cítit i kdokoliv, kdo v Baskicku žije a pracuje. Na druhou stranu z uvedené definice vyplývá možnost, že k tomu, aby byl člověk za Baska označen, se jím ani v nejmenším nemusí cítit. Což se také stává. Zejména v Navaře se občas objevují tendence hledět na prošpanělský jih jako na Basky, kteří v průběhu staletí baskičtinu ztratili, a které je jí nutné nyní, v době prozření, opětovně naučit.

Je třeba přiznat, že jako definice není výše zmíněné nijak zvlášť konkrétní. Pokoušet se ale definovat Basky jakkoli konkrétněji by nutně vedlo každého, kdo by se o to pokusil, k jednoznačnému závěru: vždy by mu část z nich do kategorie neseseděla, nebo část jiných přebývala.

Adjektivum „baskický“

Ačkoliv to může znít samozřejmě, podotýkám, že adjektivum *baskický* v textu nepoužívám ve smyslu „mající souvislost s Baskickou autonomní oblastí“, ale v širším smyslu, „týkající se Basků a/nebo baskického nacionalismu“. Například baskický nacionalismus, baskická problematika, apod.

---

¹⁹ Zdůrazňuji slovo *dnes*, protože chápání toho, kdo je Bask a co jej jím činí, prodělalo za posledních 150 let podstatné proměny.

IV

ZROD BASKICKÉHO NACIONALISMU

V této části práce se pokusím nastínit, jak baskický nacionalismus vznikal. Na pozadí jakého společenského dění ve Španělsku, a na baskickém území zvláště, se objevil a začínal působit, co bylo jeho příčinami a hlavními hnacími silami, co bylo jeho spouštěcím mechanismem. Jakých forem nabíral a co bylo jeho hlavními motivy - čeho chtěl baskický nacionalismus dosáhnout. A také kdo a proč jím chtěl čeho dosáhnout. Jinými slovy se zaměřím na to, jaké výchozí podmínky (fáze A) ovlivnily, že se baskický nacionalismus vynořil a začal se aktivně hlásit o slovo (fáze B).

Hlavním obdobím, kterým se zde budu zabírat, je poslední čtvrtina 19. století, zejména 90. léta. Během nich se totiž vůbec poprvé, byť poněkud později než v jiných evropských zemích, objevily nacionalistické snahy. Ty pak již velmi záhy po svém vzniku, již do konce 19. století, začaly formovat a formulovat svůj politický program s konkrétními politickými požadavky. Z pohledu Hrochovy periodizace se 90. léta kryjí z nástupem fáze B. Poprvé se v tomto období totiž začínala vytvářet nezávislá národní baskická identita, poprvé se začínaly modelovat politicky reprezentované představy o tom, kdo je Bask a co jej Baskem vlastně činí, jaké vlastnosti má „baskický národ“ a čím se liší od národů druhých.

Nabízejí-li se otázky, jako proč se zabývat baskickým nacionalismem 19. století a jeho kořeny a vývojem, odpovědí existuje hned několik. Předně, tento prvotní baskický nacionalismus²⁰ položil základy i celému budoucímu nacionalistickému hnutí. Jako vůbec první zformuloval soubory představ čeho by Baskové měli dosáhnout, jakým způsobem a proč. Zásadně svými formulacemi ovlivnil samotné způsoby promýšlení baskické problematiky, čímž je nesmazatelně vepsán i v dnešním dění. Některé formulace a představy utvořené na konci 19. století jsou tak dodnes velmi silně přítomné v uvažování baskických nacionalistů. A nejen v uvažování, ale i v praxi. Některé se jako nit táhnou novodobou baskickou historií, některé se na pozadí vývoje a

---

²⁰ Výrazu „prvotní baskický nacionalismus“ zde používám zejména proto, že jsem přesvědčen, že lze vůči němu později vymezit druhý baskický nacionalismus, aktivní od 50. let 20. století. Ostatně v samotné španělsky psané literatuře je tento nacionalismus nezdědka nazýván jako „první“ (*el primer nacionalismo*). Této problematice se budu na některých místech věnovat v následujících oddílech práce. Pouze zde dodám, že pod výrazy „prvotní baskický nacionalismus“ a „první baskický nacionalismus“ myslím totéž.

proměn situace v Baskicku, ve Španělsku i ve světě, proměňují, jiné ustupují nebo úplně mizí. Na druhou stranu pak těm formulacím, které z rezervoáru baskického nacionalistického argumentování ustoupily do pozadí, nebo zmizely docela, se tak stalo z dobrého důvodu. Často se totiž od některých myšlenek a hesel ustupovalo záměrně - pragmatickou reakcí na nově se objevující okolnosti. Z toho důvodu je popis a částečný rozbor vývoje baskického nacionalismu a jeho historických proměn od 19. století velmi přínosný pro proniknutí hlouběji pod povrch baskické problematiky. Hodlám-li se zde tedy zabývat prvotním baskickým nacionalismem, pak proto, že je pro chápání dnešní situace neopomenutelný. Důležité jsou tedy nejen ty prvky prvotního nacionalismu, které se zachovaly, ale rovněž ty, které se nezachovaly. Právě proto, že se v praxi nezachovaly; zajímavé je sledovat *proč* se nezachovaly, a jaké to mělo reálné důsledky. Na nich lze totiž zajímavě doložit schopnost nacionalismu (obecně) adaptovat se na různé společenské podmínky.

V neposlední řadě téma tohoto období nelze opomenout i proto, že sami španělští a baskičtí autoři píšící o baskické problematice v její dnešní podobě se mu prakticky nedovedou ve svých úvahách vyhnout. Dokonce ho téměř vždy považují za klíčové. Že prvotnímu baskickému nacionalismu ve své knize nesoucí název „Konstrukce současného²¹ Baskicka“ (*La Construcción del País Vasco Contemporáneo*) věnuje současný baskický historik Manuel Montero nemalou pozornost, je ostatně dobrým dokladem toho, jak minulý vývoj podmiňuje současné dění.²² Zmíněná kniha je však pouze jedním z mnoha možných příkladů (viz Azcona 1984, Estévez 2003, Montero 1993, Montero 2004, San Sebastián 1984, Zabaltza 2009).

Aktuálnost baskického tématu provokuje stále častěji otázku *proč*, historie je pak nezpochybnitelně jedním z důležitých zdrojů odpovědí. Minimálně tedy důležitým výchozím bodem, jež se pro uchopení problému nabízí. Nyní již tedy k počátkům baskického nacionalismu.

---

21 Slovo současného (*contemporáneo*) zdůrazňuji já, je pro doplnění předchozích odstavců podstatné.

22 Montero se ve zmíněné knize, informacemi doslova nabitě, zabývá mechanismy, které vedly ke „konstrukci současného Baskicka“ z takové pozice, že počátky řetězcích se klíčovými událostmi nalézá již na začátku 18. století.

1. PŮVOD A KOŘENY

Baskický nacionalismus se objevil v průběhu 90. let 19. století. Přestože jeho společenský dopad byl ještě na konci 19. století nepříliš veliký a stěží se mu povedlo zapustit hlubší kořeny mimo provincii Vizcaya, podařilo se mu úspěšně zformulovat politický program a ideologická přesvědčení a zformovat vlastní organizační struktury, čímž si vytvořil dobrou startovní pozici pro následný rozvoj (Montero 1993: 185).

Sabino Arana

Zrození baskického nacionalismu lze bezesporu spojit s jedním konkrétním jménem. Tím je *Sabino Arana-Goiri*.²³ Sabino Arana se narodil 26. ledna 1865 v Bilbao jako poslední z osmi dětí do rodiny Santiaga Arany, bohatého obchodníka vlastního loděnice, dílny, továrny a suché doky (San Sebastián 1984: 18). Zmínit jeho bohatství a původ v baskické buržoazii není od věci, často se právě v něm hledají vysvětlení jeho nacionalistických snah.

Právě jeho politická aktivita dala baskickému nacionalismu konkrétní formu. Byl to právě Sabino Arana a jeho následovníci, díky jejichž činnosti se baskické národní hnutí dostalo z fáze A do fáze B. Od roku 1893, kdy se svou politickou aktivitou začal, až do své smrti o deset let později, dokázal definovat kompletní baskickou nacionalistickou ideologii v takové její podobě, že po desetiletí nezaznamenala zásadních proměn. To Arana byl původcem konkrétního politického programu odvolávajícího se na historicistní politické argumenty.²⁴ Jeho osobní vliv na podobu baskické ideologie a baskického nacionalismu byl obrovský. Byl vlastně otcem-zakladatelem celého nacionalistického hnutí, a jak píše Montero, jen stěží lze hledat podobný případ, kdy masové hnutí tolik „dluží“ svému zakladateli (Montero 1993: 185). Poskytnul hnutí sadu základních symbolů jako vlajku,²⁵ hymnu a znak, tak jako i samotný koncept baskické národní pospolitosti (Montero 1993: tamtéž).

Přes značný a nezpochybnitelný Aranův význam při budování baskického nacionalistického hnutí nelze ale říci, že by se celé hnutí bylo dalo do pohybu výhradně

---

23 Běžně se lze v literatuře setkat se dvěma možnostmi jak psát jeho jméno: jak *Arana-Goiri*, tak i krátce, *Arana*.

24 Konkrétní argumenty prvotního nacionalismu včetně jeho hlavních charakteristik jsou uvedeny níže.

25 Jak na konci 19. století Aranou navržená vlajka, tak i její v současnosti užívaná podoba se nacházejí v přílohách na konci práce.

díky jeho neúnavné politické činnosti. Rozhodně se nedá říci, že se začalo z ničeho. Aranova aktivita měla úspěch do značné míry proto, že „dávala odpovědi na nejrůznější neklidy v některých sektorech baskické společnosti“ (Montero 1993: 185). Arana vlastně, dá se říci, posbíral touhy a přání rozličných složek baskické společnosti a proměnil je v ucelenou politickou doktrínu schopnou zpětně v samotné baskické společnosti zakořenit. Což už samo o sobě není malý výkon, navíc vezmeme-li v úvahu, že jeho příklon k myšlenkám nacionalismu znamenal ostrý rozchod s do té doby silně přítomným tradicionalismem ztělesňovaným zejména karlismem (*carlismo*), ke kterému se ostatně dlouhou dobu silně přikláněl i jeho otec, a ke kterému se nota bene i sám Sabino Arana dříve aktivně hlásil před svým obratem k nacionalistické politice. Aranově odklonu od karlismu, i karlismu samotnému se budu věnovat v následujícím oddíle.

Mezi množstvím faktorů vyvolávajících tyto „neklidy ve společnosti“, které Aranovi dopomohly v jeho politické činnosti, se dají podle Montera dva zdůraznit jako klíčové. Prvním z nich je situace následující zrušení tzv. *fueros* (tzv. *abolición foral*), jež byla v podstatě jakýmsi soubory lokálních, králem uznaných, závazných právních norem vymezujících působnost samosprávy, množství a podobu práv a povinností místních vlád/samospráv (*diputaciones forales*). Svého času byla *fueros* v různých podobách ve španělském kontextu platná na území všech čtyř baskických provincií dnešního Španělska, provincií katalánských (dnešní Katalánsko, oblast Valencie a Baleárské ostrovy) a Aragonu. V baskickém kontextu *fueros* vymezovala například od zbytku království oddělený monetární a fiskální režim, vlastní celnice (i na hranicích Španělska i vnitrostátních směrem do něj) a osvobození baskických provincií od vojenské služby. Tedy skutečně privilegia značného rozsahu poskytující silnou nezávislost na madridském správním centru. Ke zrušení těchto „zákoníků/zvyklostí/práv“ (všemi těmito způsoby lze slovo *fueros* ze španělštiny přeložit) došlo v roce 1876, konkrétně zákonem z 21. července 1876 (*la Ley de 21 de julio de 1876*), následující po sérii (prohraných) karlistických válek. Druhým faktorem vyvolávajícím neklid jsou pak „rychlé socioekonomické transformace odehrávající se v provincii Vizcaya v poslední čtvrtině století jako následek industrializace“ (Montero 1993: 185-6).

Oba tyto faktory značně ovlivnily podobu prvotního baskického nacionalismu, a

dá se říci, že jej vlastně více či méně přímo podmínily. Jak karlismu a fueros, tak i socioekonomické transformaci se zde nyní budu dále věnovat. K porozumění tomu, proč vypadal prvotní nacionalismus tak, jak vypadal, je to velmi podstatné. Pokud jsem na počátku kapitoly tvrdil, že se budu zabývat vznikem baskického nacionalismu pro jeho vliv na současné dění, pak fueros jsou dobrým příkladem vlivu prvotního nacionalismu na současnost, protože jsou skutečně dodnes velmi aktuální ve veřejném nacionalistickém diskurzu. Zejména v případě Navarry, konkrétněji ve vyjednávání navarské identity, hrají i dnes značnou roli.

Karlismus, fueros

Španělsko 19. století bylo, jak uvádí Chalupa, rozděleno mezi dva zcela nesmiřitelné tábory, „mluví se dokonce o dvou rozdílných *Españas*“ (Chalupa 2005: 117). Jedním z těchto táborů byli liberálové, sestávající zejména z buržoazie, intelektuálů a mnohých důstojníků, „propagující ústavu, parlamentní demokracii, dělbu moci apod., toužící Španělsko zmodernizovat a připodobnit západní Evropě.“ Druhým táborem pak byli konzervativci, usilující o pravý opak - „tato skupina se Evropě naopak uzavírala, věřila v hodnoty prověřené staletími: absolutistickou monarchii, stavovskou společnost, monopol církve v oblasti vzdělání a morálky“ (Chalupa 2005: tamtéž).

Spory těchto dvou skupin se začaly přirostřovat roku 1823, když se proti španělskému králi Ferdinandu VII., špatnému a netaentovanému panovníkovi bez zřetelného politického programu, začala zdvihát opozice i v nejkonzervativnějších kruzích, které ho do té doby bezvýhradně podporovaly. Liberálním táborem byl kritizován za své tvrdé represe posilující po napoleonské intervenci opětovně se etablující absolutismus, konzervativní kruhy ho pak odmítaly proto, že se jim jednak zdál až příliš vstřícný vůči liberálům, jednak pro jeho neschopnost nabídnout ucelený pozitivní program jako alternativu k popravám, vyhnanstvím a věznění, které v hojné míře používal nejen proti svým skutečným politickým oponentům, ale i proti svým možným politickým oponentům. Takto se začal z oponentů proti Ferdinandovi „na krajní pravici formovat blok budoucích karlistů“ (Chalupa 2005: 114-115). Spory mezi Ferdinandem VII. a konzervativními kruhy vyústily v to, že na sklonku jeho života krajní pravice odmítla nástupnické právo jeho dcery Isabely. Konzervativní krajní pravice místo ní propagovala bratra Ferdinanda VII., Carlose Maríu Isidra, odkud také

pochází jejich název - karlisté.

Necelý měsíc po Ferdinandově smrti začala první ze série karlistických válek, které se postupně odehrávaly v období pokrývající téměř polovinu 19. století. První, bezprostředně následující po smrti Ferdinanda, se odehrála v letech 1833-1839, druhá mezi roky 1846-1849 a třetí, poslední, v letech 1872-1876. Heslem španělských karlistů obecně bylo „Bůh, Otčina, Král“ (*Dios, Patria, Rey*). V baskickém kontextu se k němu přidávala i *fueros*, čili výsledným heslem baskických karlistů bylo „Bůh, Otčina, *Fueros*, Král“ (*Dios, Patria, Fueros, Rey*) (Montero 2004: 117). Důvodem, proč se lišilo heslo karlistů z baskických provincií od hesla karlistů ostatních, bylo, že zmíněné španělské oblasti, které *fueros* svého času mívaly (Katalánsko, oblast Valencie, Baleáry, Aragon), o ně dávno před vypuknutím karlistických válek přišly. Konkrétně kvůli tomu, že na rozdíl od Basků, kteří vsadili ve válce o následnictví v letech 1704-1715 na podporu Bourbonů, Katalánci spolu s Valencijci, Baleáři a Aragonci vsadili na Rakušany, kteří nakonec prohráli. Filip V. jim pak „právem vítěze“ dosavadní právní režimy (*regímenes forales*) zrušil, následkem čehož se čtyři baskické severošpanělské provincie od té doby staly jakousi „právní úchylnou“ v rámci španělské koruny (Zabaltza 2009: 46).

Karlismus, o kterém Chalupa píše, že byl „v mnoha ohledech reliktem středověku“ (Chalupa 2005:119) se velmi silně zastával všech regionálních zvláštností a výsad, včetně *fueros* - *lokálních* zákonů a práv, což je také jeden z důvodů, proč byl velmi silně přítomen právě v baskických provinciích. Karlismus byl svým způsobem reakcí na modernizační snahy liberálů, které pozvolna přeměňovaly i bořily staré zavedené struktury moci, staré pořádky. Jedním z jeho klíčových hnacích sil byla církev, která se liberálními reformami cítila silně ohrožena, což se ostatně odráží i v samotném karlistickém hesle. Přestože se během karlistických válek několikrát změnil karlisty propagovaný následník trůnu,²⁶ na jejich heslech a motivech proč zvednout zbraně se prakticky příliš nezměnilo (Chalupa 2005: 119).

Tento konflikt mezi starým a novým, mezi absolutismem a konstitučními snahami, mezi pokrokem a konzervativismem, mezi Španělskem prodchnutým středověkými výsadami, regionálními privilegii a zvláštnostmi, a Španělskem modernizujícím se na bedrech rodícího se kapitalismu z rukou nově se utvářející

---

26 Zatímco za první karlistické války, po smrti Ferdinanda VII., se karlisté pokoušeli prosadit Carlose Mariu Isidra, za třetí, poslední, karlistické války to byl už jeho vnuk, Carlos VII.

buržoazie, tento konflikt se ztělesnil právě v karlistických válkách. Španělsko z něho vyšlo silně zadlužené a dá se říci zbídačené, propadlo se definitivně mezi evropské státy druhé kategorie, přišlo postupně o koloniální panství ze kterého mu zbylo „jen pár ostrovů“ (Chalupa 2005). Modernizační tendence ztělesňované liberály ale nad karlistickými idejemi nakonec převážily, což se mimo jiné promítlo i při úspěšném potlačení i poslední karlistické vzpoury z let 1872-1876.

Zde se pomalu dostáváme k jádru věci. Ve svém popisu poslední karlistické války uvádí Montero ve svých Dějinách Baskicka (*Historia del País Vasco*), že „se reprodukovaly staré antagonismy první karlistické války: liberalismus proti tradici, venkov proti městu, ale tentokrát byly věci složitější, tak jako byla baskická společnost“ (Montero 2004: 116). Karlismus sedmdesátých let v baskickém kontextu nebojoval pouze za již zmíněné hodnoty, do středu sváru se dostala i témata jako byl karlistický protest proti nově zbohatlým, nespokojenost se špatnými životními podmínkami vesničanů a řemeslníků a odpor karlistů k novým velkým vlastníkům továren, které se v této době začínaly v baskických provinciích, zejména ve Vizcayi, velmi rychle prosazovat. Přestával být reakcí dominantních kruhů Starého Režimu (*el Antiguo Régimen*) na ohrožení svých tradičních pozic nově se objevujícími elitami, začal stále více nabývat podoby celospolečenské reakce na prudce se měnící podmínky života v baskických provinciích, čemuž odpovídá i změněný rozsah témat, která stála ve středu sporu. Těchto specifických podob nabýval karlismus takřka výhradně v baskických provinciích, přestože karlismus jako takový byl celošpanělským fenoménem. Kromě území tehdejších tří provincií formujících dnešní Baskicko (z nich zejména provincie Vizcaya) a Katalánska, byly tyto podmínky industrializující se a rychle se měnící společnosti ve Španělsku výjimečné, a právě odtud také pramení specifická podoba baskického karlismu a neobvykle silná odezva, jakou karlismus v baskických provinciích měl.²⁷

Poslední karlistická válka skončila roku 1876 vojenskou porážkou karlistických vojsk. Jedním z bezprostředních výsledků bylo právě *zrušení fueros*, jejichž zachování bylo jedním z hlavních pilířů politiky karlistů. Jejich zrušení však silně rozladilo i početné baskické liberály a buržoazii, kteří se na porážce baskického karlismu velmi

---

²⁷ Karlistická vojska dosáhla v závěrečných fázích bojů počtu 40 000 mužů ve zbrani. (Montero 2004:119) Vzhledem k tomu, že všechny 3 baskické provincie dnešního Baskicka neměly v té době více než 500 000 obyvatel (www.eustat.es), znamená to, že se bojů na straně karlistů účastnil prakticky každý čtvrtý dospělý muž. To už o masovosti karlismu v Baskicku leccos napovídá.

silně podíleli, neboť ti v hojném počtu a shodně s baskickými karlisty na zachování fueros trvali. Jak nově se vytvářející vrstvě buržoazie, tak tradičním elitám baskické společnosti totiž fueros přinášela ekonomický prospěch a řadu dalších výhod. Baskičtí karlisté pak, slovy Xabiera Zabaltzy, na fueros lpěli zkrátka proto, že jimi byla vnímána jako „starý zákon, jako ztělesnění Tradice s velkým písmenem“ (Zabaltza 2009: 48), byla pro ně něčím, bez čeho si své provincie nikdo z nich nedovedl představit - ztělesněním toho, že vše je tak, jak má být.

Snahy španělského státu o právní, ekonomickou a politickou centralizaci, tak jak ji v té době prováděly ostatní evropské státy, o „přesunutí celnic z Ebra na Pyreneje“ (Zabaltza 2009: 47), tyto snahy o homogenizaci země pod kontrolou moderního státu, které z touhy po zrušení reliktních raně středověkých fueros vyústily v jejich konečné zrušení roku 1876, si proti sobě tak nepoštvaly jen minulé nepřátele - baskické karlisty a tradicionalisty, ale i část svých minulých baskických spojenců - liberálů a buržoazie. Sabino Aranovi tak španělský stát podstatně ulehčil práci v jeho nacionalistických snahách, neboť v baskické společnosti zakořenila představa, že s touto nepříjemnou situací je třeba něco dělat.

Dopady industrializace

Druhým zmíněným neklidem, vedle zrušení fueros a vedle tradicionalismu nespokojeného se změnami ve společnosti, byly dopady industrializace na baskickou tradiční společnost.

Náhlý a prudký rozvoj průmyslového kapitalismu, který v podobě továren a dolů vtrhl do Vizcayi s osmdesátými léty 19. století, měl za následek bezprecedentně rychlou destrukci tamních tradičních způsobů života. Přilákal do provincie tisíce dělníků z chudších částí Španělska, což s nebývalou rychlostí měnilo podobu celé společnosti. Spolu s chudými námezdními dělníky přicházely i nové ideologie, jako levicové myšlenky. Dále se začaly objevovat nové proudy středového liberalismu. Ruku v ruce s masivní imigrací a prudkou přestavbou tradiční společnosti, která se nota bene jen o několik let dříve veškeré hodnoty tradičního zemědělského světa snažila zachovat v posledním karlistickém vzepětí, začala spolu s mizením zemědělského baskického venkova doslova mizet před očima i baskičtina (Montero 1993: 189).

Nový ekonomický model a zánik všeho starého, tradičního a známého, a to

navíc jen v několika málo letech, dal v baskické společnosti vzniknout silnému pocitu ohrožení, pocitu, že všechny dřívější hodnoty mohou nenávratně a velmi rychle pod vlivem udávajících se změn zaniknout (Montero 1993: tamtéž).

Právě v těchto měnících se podmínkách a v reakci na ofenzivu španělského centralizujícího se moderního státu upevňujícího svou moc, která přišla v době bezpříkladného industriálního vývoje působícího jako roznětka u sudu se střelným prachem ostatních nevyřešených „neklidů“, se začal rodit prvotní baskický nacionalismus. Není proto příliš divu že i dnes je s tímto národním státem baskický nacionalismus v konfliktu, vždyť právě jeho centralizující akce byly jednou z příčin objevení se baskické nacionalistické reakce.

Eric Hobsbawm, inspirovaný prací Miroslava Hrocha, píše ke vztahu ekonomických přeměn společnosti ve vztahu k nacionalismu, že „evropská národní hnutí se vynořila nejdříve v oblastech *středně pokročilé* sociální změny“ (Hroch 2003: 118), a o něco dále blíže upřesňuje, že se „taková hnutí většinou ujímala v oblastech (a snad i vrstvách), v nichž byla „modernizace“ již natolik přítomná, aby přinášela problémy (...), nikoli však tak pokročilá, aby nabízela řešení“ (Hroch 2003: 119). A to je přesně případ socioekonomické transformace Vizcayi 80. let 19. století s její průmyslovou explozí. Aranovu v té době se postupně objevující nacionalistickou doktrínu lze tedy chápat jako *obrannou reakci* vyvolanou absencí uspokojivých odpovědí na problémy vyvolané dobovými okolnostmi. Dobře to ostatně dokládá další Hobsbawmův výrok, a sice že „situace, která podnítila nacionalistické obranné reakce (...), byla dána postupující kapitalistickou tržní ekonomikou a tržní společností“ (Hroch 2003: 119-120). Na baskickou situaci konce 19. století se to vztahuje přímo perfektně. Vždyť to byl právě rozmach velkého kapitálu, co přeměny Vizcayi způsobilo. Na živnou půdu zde padá i výrok Marxův a Engelsův uvedený v Manifestu komunistické strany z roku 1848, a sice že „Buržoazie nemůže existovat, aniž stále vyvolává převraty ve výrobních nástrojích, aniž tedy revolucionuje výrobní vztahy, a tím i všechny společenské vztahy. První podmínkou existence všech dřívějších průmyslových tříd bylo naproti tomu nezměněné zachování starého způsobu výroby. Buržoazní epocha se od všech ostatních epoch odlišuje neustálými převraty ve výrobě, ustavičnými otřesy všech společenských vztahů, věčnou nejistotou a pohybem. Všechny pevné, zakořeněné vztahy se svým doprovodem starých ctihodných představ a názorů se rozkládají,

všechny nově utvořené zastarávají, dřív než mohou zkosnatět.²⁸ Na základě uvedeného úryvku si dle mého názoru lze velmi dobře představit dopad, jaký měla invaze industrializace na tradiční společnost Vizcayi. Během několika málo let se desetitisícům v drtivé většině venkovských obyvatel Vizcayi před očima doslova změnil svět. Výsledkem byla nutnost přeformulovat představu osobní i kolektivní identity, člověk se jednoduše nemohl identifikovat se zaběhnutou venkovskou komunitou, protože ta se překotnou rychlostí rozpouštěla v předměstích rostoucích průmyslových center, zejména tedy Bilbaa. Konec byl, jak popisuje Gellner, s morálkou tradiční, založenou na představě „mé postavení a povinnosti s tím spojené“, ztotožňující identitu člověka a jeho naplnění s jeho postavením ve stabilním a hierarchickém řádu (Gellner 2003: 81), protože stabilní komunita dávající ji formu i ukotvení se dávala do pohybu spolu s celou společností. Není se tedy čemu divit, že se objevil baskický nacionalismus nabízející stabilní možnost sebeidentifikace s něčím tak pevným, jako je národní společenství. Přišel s nabídkou tam, kde vznikala poptávka.

To je jeden z důvodů, proč se nacionalismus objevil právě ve Vizcayi a ne jinde, a současně proč měl problémy, zejména zpočátku, dostat se za její hranice - jiné baskické provincie totiž neprocházely srovnatelně prudkými socioekonomickými přeměnami, a jejich obyvatelům se tak Aranův vskutku *obranný* nacionalismus nemusel jevit natolik opodstatněný, jako obyvatelům Vizcaye. Tradicionálové mimo Vizcayu totiž i přes karlistickou porážku měli v místních radnicích početná zastoupení a tak i po porážce představovali relativně mocnou sílu v místním veřejném životě.

Liberalní předchůdci baskického nacionalismu

Přestože zrušení fueros bylo pro baskickou buržoazii minimálně z ekonomického hlediska v podstatě pozitivním krokem, protože odstranil jednu z posledních překážek stojících v cestě volnému pohybu jejich kapitálu po Španělsku, způsobilo, že se baskický liberální tábor, dříve bojující proti karlistům, nyní jednohlasně spojil na obranu fueros. Fuerismus se doslova „proměnil ve společnou vlajku sdílenou všemi liberálními směry, takže mezi nimi v okamžiku zmizely veškeré ideologické rozepře“ (Montero 1993: 187).

Tato liberální jednohlasná politika ale nevydržela dlouho. Brzy se v ní začaly

---

28 Viz Manifest komunistické strany 1848, část I. - Buržoové a proletáři.

objevovat trhliny. Liberální tábor se veskrze rozdělil na dvě skupiny. První, pragmatická, ke které se přiklonila jeho většina a jež nakonec převážila, a druhá, méně početná, ve svých stanoviscích ohledně fueros nesmlouvavá a neústupná.

Pragmatická část baskického liberálního tábora se brzy mohla pochlubit hmatatelnými výsledky své vstřícné politiky ochotné s centrální vládou jednat, a to sice dosažením zvláštní Ekonomické dohody (*Concierto Económico*)²⁹ mající volně vyjadřovat právo baskických provincií na jistá ekonomická privilegia nahrazující zrušená „fueros“.³⁰ Výhody jako daňová a administrativní autonomie, vymožené na vládě v podobě *Concierto Económico*, postupně otupovaly fuerismus pragmatického proudu baskického liberalismu, takže se postupem času stal marginálním tématem vytažovaným pouze čas od času jako pohružka sloužící k vyvíjení tlaku na stát (Montero 187: tamtéž).

Neústupní liberálové vytvořili dvě společnosti mající hájit jejich zájmy: v Navaře *Asociación Euskara* a v Bilbao *Sociedad Euskalerría*. Ty „vytvořily politické klima věstící nacionalistické pozice a použily sumu argumentů, ke kterým se později zčásti uchýlil Arana“ (Montero 1993: 188). Přes svůj liberální charakter pokládala tato sdružení důraz na udržení baskičtiny a baskické kultury, shodovali se v tom, že Baskové mají specifickou povahu, odlišnou od španělské, což dostatečně opravňovalo jejich nároky na samosprávu. *Asociación Euskara* kladla důraz na baskickou národnost, kterou podle ní „definovaly elementy lingvistické, kulturní a historické“ (Montero 1993: tamtéž). *Sociedad Euskalerría* oproti tomu zdůrazňovala politickou interpretaci baskické historie z tradicionalistických hledisek, a jejich snahami bylo spojit čtyři španělské baskické provincie. Takto se v liberálním táboře začaly formulovat názory, které lze považovat jako přednacionalistické.

Podoba Aranova nacionalismu

Přestože tedy první vlašťovky baskického nacionalismu pocházely z liberálně-buržoazního tábora, Aranův nacionalismus, z principu *obranná reakce* na prudké

29 *Concierto Económico* je dohoda mající regulovat finanční vztahy mezi centrální vládou a zastoupením tří provincií formujících dnešní Baskicko. Ve svém důsledku tak umožňovala udržení částečné ekonomické suverenity, neboť s vládou se vyjednávalo pouze o podílu z místních financí, který bude centru odváděn, nedocházelo tak k přímému přerozdělování přes centrum. V době frankismu bylo *Concierto Económico* omezeno pouze na provincii Alava, v dnešní době je (od roku 1977) opět v platnosti i pro provincie Guipúzcoa a Vizcaya (Montero 2003: 211; Espinosa 2006).

30 <http://www.lehendakaritza.ejgv.euskadi.net/r48->

[2312/es/contenidos/informacion/concierto_economico/es_467/concierto_c.html](http://www.lehendakaritza.ejgv.euskadi.net/r48-2312/es/contenidos/informacion/concierto_economico/es_467/concierto_c.html)

změny, byl *silně antiindustriální a silně antiliberální*. Baskický nacionalismus byl tak „reakcí tradiční společnosti na změny všeho typu, které s sebou nesla průmyslová revoluce“ (Montero 1993: 190). Jako takový negoval vše, co s sebou průmyslová revoluce v Baskicku nesla. Základním bodem, který se objevuje v jakémkoliv popisu prvotního baskického nacionalismu, byla negace jevu, pro který se zažilo označení „la invasión maketa“. Makete je hanlivý výraz označující, podle definice z webu Španělské Královské Akademie (*Real Academia Española*) „imigranta, který pochází z jiného španělského regionu a ani nemluvícího baskicky“.³¹ Podle prvotního Aranova baskického nacionalismu byli za vším zlem, které se podle nich tou dobou odehrávalo v Baskicku, právě oni invadující maketes. Ti s sebou přinášeli rozpad tradičních hodnot, ti s sebou přinášeli kompletní změnu světa, který do té doby dával smysl, který se ale zásadním způsobem (nutno dodat že nevratně) vytrácel. Do centra zájmu postavil Arana základní tezi, že maketes s sebou nesou *morální úpadek*, který se sám o sobě stal hlavní příčinou rozkladu tradičních hodnot, postavených na katolickém pojetí morálky. Aranovský ultrakatolicismus se projevoval tezí, že španělský národ je bohužel sám o sobě natolik morálně pokleslý, že jediný způsob pro baskický lid, jak dojít spasení, je se od něho oddělit. Katolický charakter prvotního náboženství je tak silný, že dokonce problémy spojené s ústupem baskičtiny a zánikem fueros mu podřazuje. Lépe řečeno všechno zlo začalo na baskické provincie (zejména ale má na mysli Vizcayu) doléhat kvůli „lavině imigrantů“ (San Sebastián 1984: 23) přinášejících s sebou morální úpadek - jakmile zase odejdou, všechno se uvede do správných kolejí a bude tak, jako dřív. Montero tak shrnuje základní cíle Aranova prvotního nacionalismu takto: „skoncovat s přítomností maketes v Baskicku a dosáhnout politické nezávislosti, která by umožnila se vyhnout kontaktu se Španělskem“ (Montero 1993: 191). Čili Baskicko nemohlo být katolické (leč o to nutně mělo usilovat), dokud mělo co do činění se španělským živlem, a s tím mělo co do činění proto, že se ve vlnách imigrace do Baskicka hrnul za prací. Katolický charakter dále dokládá množství hesel, jako například „My pro Euskadi, Euskadi pro Boha“ (v originále *Gu Euskadirentzat Ta Euskadi Jaungoikorentzat*).

Vedle náboženství byla dalším pilířem prvotního baskického nacionalismu *baskická národnost*. Ta se dle Arany skládala z pěti bodů:

---

31 http://buscon.rae.es/draeI/SrvltConsulta?TIPO_BUS=3&LEMA=makete

1. rasa
2. jazyk
3. vláda a zákony
4. charakter a zvyky
5. historická osobitost

Pro Aranu z nich byla nejdůležitějším bodem, a ostatně proto je i na prvním místě, *baskická rasa*. Jako taková se stala argumentačním jádrem, protože z povahy věci znamenala, že Baskové jako taci jsou historií se táhnoucí entitou, nesouvisející s okolím. Která má navíc vlastní jazyk, donedávna měla vlastní silně specifické zákoníky - *fueros*, a má vlastní osobitou kulturu, která je svérázná, jiná než ty okolní, a proto je z nacionalistického hlediska lepší a hezčí. Stanula v centru prvotního historicistního nacionalistického argumentování. V podstatě se v ní odrážela sada přesvědčení, které lze shrnout zhruba takto: Jsme jiní, protože jsme vždy byli jiní a z povahy věci tak musíme být jiní, protože jsme jiní od přírody - biologicky.³² Lišíme se tolik, že celá tisíciletí jsme si uchovali svůj jazyk a své, od těch vašich naprosto odlišné, zvyky a tradice. Mluvíme jiným jazykem, což jen dokazuje že si nerozumíme navzájem. Proto nemůžeme žít ve španělském státě, ale pouze ve státě vlastním, který by nám zajistil zachování našich zvláštností, tedy toho, co nás od vás odlišuje. Nemůžeme spolu žít navíc proto, že pod vlivem vaší amorálnosti nemůžeme dojít spasení, o které usilovat je naší křesťanskou povinností.

Baskická rasa byla pojímána jako „čistá“, na rozdíl od té španělské, o které se Arana vyjadřoval jako o „produktu všech invazí, které se na poloostrově během posledních 40 století odehrály: keltské, fénické, řecké, římské, germánské, arabské“ (Montero 1993: 195), od které se měla za každou cenu držet dál. Přestože se baskická rasa stala donekonečna opakovaným pojmem, nikdy se první nacionalisté nepokusili ji přesně definovat.³³ Předpokládaným Baskem, tedy člověkem příslušejícím k baskické

---

32 Tyto historicistní esencialistické názory se pak snažili podpořit i někteří vědci, jako například José Miguel de Barandiaran, který se svým nálezem 11 000 let staré lebky v baskické jeskyni Urtiaga snažil skrze antropologický rozbor dokázat, že Baskové souvisle obývají toto území již celá tisíciletí.

33 Což nicméně nebránilo vytvoření představ, jak „pravý Bask“ vypadá. Dobře to reprezentuje nadávka *bellari-motzak*, což baskicky znamená „krátké uši“, která se používala (dnes je velmi řídká) jako posměšné označení Španěla. Protože na rozdíl od Basků, kteří mají uši dlouhé, Španěl je má krátké. Kromě představy o větších a dlouhých uších je dodnes poměrně zaběhnuté, že Baskové sami sebe vnímají jako tmavší pleti, většinou i tmavovlasé a tmavooké, v porovnání se Španěly nebo Francouzi. Vyskytne-li se pak na baskickém venkově, obecně spíše považovaném jako ztělesnění ryzi

rase byl ten, kdo nesl baskické příjmení - kdo ho pak neměl, byl považován za Španěla, potažmo jinou národnost. Připouštěla se existence mesticů, ale ti měli mít omezená práva v porovnání s čistými Basky. Tato politika rozdělující na Basky a ne-Basky podle příjmení, v literatuře označovaná jako *apellidismo* (od španělského slova *apellido* - příjmení), měla dalekosáhlé důsledky, neboť *ztěžovala masové rozšíření baskického nacionalismu, tvořila dojem elitářství a silné exkluze*.

Podobný efekt pak mělo mít nacionalistické pojetí baskického jazyka. Ten byl sice vedle rasy v definování baskické národnosti na druhém místě, o nic méně však měl sloužit k *separaci* baskického živlu od těch okolních, španělského a francouzského (Montero 2004: 145). Baskičtinou se mělo mluvit mezi lidmi baskické rasy, ostatním se mělo zabránit v jejím naučení.

Další tři složky baskické národnosti jsou sice také podstatné, veskrze ale hrají roli podpůrných argumentů majících posílit úlohu rasy a jazyka. Vedle stěžejní úlohy katolické církve a katolických doktrín vůbec, hrál zásadní roli v prvotním baskickém nacionalismu *ruralismus*. Přestože měl prvotní nacionalismus prakticky výlučně městský charakter, tedy že se jednalo v podstatě o nostalgii po něčem, co ve své tradiční podobě mizelo, byl ztělesněním tradice. Baskický zemědělský venkov se svými tradičními baskickými usedlostmi, tzv. *baserri*, totiž byl ztělesněním všeho antiindustriálního.

Pokud jde o nutný rozchod baskického nacionalismu s karlismem, ze kterého zčásti vyšel, lze jej demonstrovat na posunu od karlistického hesla „Bůh, Vlast, Fueros, Král“ k heslu „Jaungoikoa eta Lagizarra“. Rozdíl není už v pouhém detailu, že první bylo provoláváno španělsky, zatímco druhé vzniklo už přímo v baskické podobě. Rozdíl je v tom, že baskický nacionalismus, ať stejně *tradicionalně a ruralisticky založen*, na rozdíl od karlismu odmítal, čistě pragmaticky, aby se celý jeho program spojoval s jednou konkrétní panovnickou dynastií. Heslo Jaungoikoa eta Lagizarra vyjadřuje zhruba „Bůh a starý zákon“, ne však ve smyslu toho biblického, zde se jedná o vyjádření baskického „starého zákona“, čímž jsou míněny tradiční baskické zvyky a obyčeje.

Cílem nastíněného exkluzivistického, „tradicionalistického, ultrareligiózního,

---

„baskickosti“ někdo plavovlasý (což se děje poměrně často), běžně se laicky taková výjimka vysvětluje jako vliv dřívějších „germánských nájezdů“. Čili představa, byť nijak oficiálně hlásaná, jak Bask vlastně vypadá, skutečně existuje. Neboť odchylky „Basků“ od ní se považují za něco, co je třeba vysvětlit.

ruralistického a antiindustriálního“ (Montero 1993: 199) baskického nacionalismu v jeho popsané původní podobě pak bylo uskutečnit právní nezávislost všech sedmi baskických provincií po obou stranách španělsko-francouzské hranice, a to v konfederaci sedmi baskických států. Ty všechny totiž vůbec poprvé *vysloveně* v tomto nacionalistickém pojetí sdílely ve všeobecné představě jakýsi *baskický naturel*. Poprvé se tak na ně hledělo ne jen jako na provincie, které částečně sdílejí společný jazyk, ale vůbec jako na náležející ke stejné, skutečně národní *baskické entitě*.

Fáze A

Přestože účelem této práce je postihnout všechny tři fáze vývoje baskického nacionalismu, může se zdát matoucí, že jsem začal v kapitole pojednávající o kořenech baskického nacionalismu od fáze B, namísto abych začal po pořádku, tedy s fází A. Důvod je prostý. Sám Hroch uvádí baskický případ jako doklad národního hnutí, které má učeneckou fází velmi slabou. Budeme-li obecně pojímat fází A jako období ve kterém dochází ke vzniku „jistých koordinát, podle nichž by se národní identita mohla orientovat“ (Hroch 2009: 53), je otázkou, zda se dá před Aranou o nějakém takovém období vůbec hovořit. Například první mapa všech sedmi baskických provincií vznikla až v roce 1863. Vytvořil ji Luis Lucien Bonaparte, synovec Napoleona, a to s ohledem na rozmístění baskických dialektů pro svůj zájem o baskický jazyk, nikoliv z politických důvodů (Zabaltza 2009: 38).³⁴ I sám termín Euzkadi/Euskadi, popisující *poprvé* celek sedmi baskických provincií, je inovací Sabino Arany. Tedy nezbyvá než říci, že vymezení fáze A je v baskickém případě obtížné. Minimálně splývají její kontury s fází následující, byl to totiž neoddiskutovatelně Arana, kdo závazně definoval *kdo* jsou Baskové a *čeho* mají dosáhnout. Faktem ale zůstává, že svou ideologii stvořil v mantinelech akceptovatelných dobových představ, nikoliv na zelené louce.

Na tomto místě je přínosné zmínit interpretaci, kterou ve své knize „Nacionalismos y Conflicto Nacional“ nabízí Javier Villanueva (Villanueva 2000). Ten, inspirován Hrochovým dělením, fází A - „tedy období ve kterém se pokládají základy kulturní a antropologické definice národa“ - spatřuje v 70. a 80. letech, a doslova ji přirovnává ke „kocovině ze tří desetiletí intenzivní politické krize a dvou karlistických válek“ (Villanueva 2000: 14). To, co Montero nazývá „neklidy“ a Villanueva

---

³⁴ Mapa Luciena Bonaparta je uvedena v přílohách.

„kocovinou“, je tedy vlastně jedno a totéž. Jsou to nevyřešené problémy se kterými se baskická společnost konce 19. století musela vypořádat, a na které se právě nacionalismus v Aranově podání pokusil najít uspokojivou odpověď.

Nebudeme-li tedy na fázi A striktně hledět jako na fázi učeneckou, pak ji lze pojmut jako jakýsi substrát společenských podmínek, na jehož základě vyrostla fáze B - v případě baskického národního hnutí se tedy jedná zhruba o 70. a 80. léta 19. století, dobu před nástupem Arany.

2. CESTA K MASOVÉMU ROZŠÍŘENÍ

Jak vypadala fáze B už řečeno bylo, zmíněny byly i problémy s pojetím fáze A. Nyní je čas přejít k tomu, jak se baskické národní hnutí vyvíjelo na své cestě k fázi C.

Posuny v baskickém národním hnutí

V roce 1895 dochází ke zcela klíčové události - je založena Baskická nacionalistická strana (*Partido Nacionalista Vasco* - PNV).³⁵

Roku 1898 dochází k pragmatickému sbližování a postupnému spojení nacionalistů s liberály ze Sociedad Euskalerría. Souběžně s tím dochází k opouštění přísně antiindustriálních pozic, byť postoje idealistického ruralismu jsou nadále zachovávány (Montero 2004: 147). Spojením s liberály se baskický nacionalismus dostal do poněkud rozporuplné situace, neboť se spojil s těmi, proti komu původně zcela nesmiřitelně brojil, a komu dával za vinu neutěšený stav baskických provincií. Navíc v zájmu velkoburžoazie nebyla úplná samostatnost sedmi provincií, do té doby hlásaná Aranou, vždyť buržoazie těžila z jednotného španělského trhu. Pro baskické národní hnutí to znamenalo částečný ústup od snah o úplnou nezávislost ke snahám o autonomii umožňující udržení ekonomických vazeb se Španělskem. Nicméně si spojením s liberály nacionalisté zajistili stabilní financování. V roce 1898 rovněž dochází k prvním volebním úspěchům PNV, a Sabino Arana je zvolen provinčním poslancem (Montero 1993: 204-206).

Na počátku století, souběžně s tím, jak se PNV stávala relevantní politickou

---

³⁵ Namísto sousloví Baskická nacionalistická strana budu napříště používat zkratku jejího španělského názvu - PNV.

silou (získala postupně menšinové zastoupení v několika městských zastupitelstvech - zejména stojí za zmínku Bilbao), sílily i státní represe proti ní. V roce 1902, poté co byla nacionalistická menšina vládou vyloučena ze zastupitelstva Bilbao, se tak Arana během svého pobytu za mřížemi rozhodl pro taktiku vytvořit baskickou prošpanělskou stranu v zájmu vyhnout se nepřetržitým problémům se státem, která by ale umožnila dále vést politiku usilující o autonomii (Montero 1993: 206). Z toho však nakonec sešlo, neboť roku 1903 Sabino Arana umírá. Jeho smrtí dochází také k zastavení jakékoli možnosti modifikovat nacionalistickou teorii.

Nicméně ani smrt otce-zakladatele nikterak neovlivnila směr nabraný za jeho života, a to sice postupné získávání na politické síle a významu. V roce 1904 PNV získala zastoupení ve 20 městských radách v provincii Vizcaya a 4 v provincii Guipúzcoa. Do roku 1908 se jí však podařilo výrazně proniknout do Guipúzcoi, kde si významně polepšila a získala tak přístup do 40 městských rad, přičemž v témže roce ve Vizcayi získala reprezentanty již ve 37 městských radách. V roce 1907 se poprvé stal starostou Bilbao nacionalistický zástupce (Montero 2004: 159).

V roce 1917 získala PNV ve volbách do provinční rady v provincii Vizcaya poprvé většinu. V témže roce byla současně s obratem PNV od liberálně-oligarchického vidění k umírněnějšímu, kulturně angažovanému baskickému nacionalismu, založena důležitá organizace - Společnost baskických studií (*Sociedad de los Estudios Vascos*), usilující o kulturní působení a obnovu. V roce 1919 následovalo založení Královské akademie baskického jazyka (*La Real Academia de la Lengua Vasca*, baskicky *Euskaltzaindia*), mající na starost studium baskického jazyka a dohled nad ním. Díky své volební výhře v roce 1917 baskičtí nacionalisté poprvé začali podnikat konkrétní kroky k dosažení nezávislosti, které ale nakonec pro příliš silný odpor prošpanělsky orientovaných politických sil ztroskotaly.

Další důležitou kapitolou ve vývoji baskického národního hnutí je bezpochyby rozkol, který v něm nastal v roce 1921. PNV se tehdy rozdělila na dvě frakce. Obě z nich se držely sabinianské tradice, lišily se však ve způsobu, jak svých cílů dosáhnout. První z nich, nazývajících se *Aberri* (baskický výraz odpovídající českému termínu „vlast“) a zachovávající formální název Partido Nacionalista Vasco, se považovala za čistého nástupce Aranových myšlenek a vyznačovala se neústupností, nesmlouvavostí a zarytou snahou o úplnou nezávislost. Druhá, pragmatičtější, ochotná k dialogu a spíše

usilující o autonomii, přijala jméno *Comunión Nacionalista Vasca* (CNV) (San Sebastián 1984: 43). Aberri prosazovala spíše zájmy středních městských tříd a dělníků a měla podporu omezenou na provincii Vizcaya. Obě frakce byly ideologicky nástupci Aranových myšlenek, lišily se zejména způsobem jakým vyjednávaly povolební koalice a jak razantně jednaly s madridskou centrální vládou. Posun nastal v roce 1923, kdy se ve Španělsku k moci dostal Primo de Rivera a nastolil vlastní autoritativní režim, konkrétně se mluví o „diktatuře Primo de Rivery“. Pouhé tři dny po jeho nástupu byl vydán královský dekret, podle kterého měli být postaveni před vojenský soud všichni ti, dopouštějící se „přestupků proti bezpečí a jednotě Vlasti a snažící se tříštit nebo oslabovat její sílu nebo přehodnocovat její koncept“ (San Sebastián 1984: 46). Následovalo uzavření deníku Aberri a CNV se za účelem nevystavování se politické represi částečně stáhla do ústraní. Frakci CNV bylo nicméně pro její schůdnější přístup ponecháno privilegium pokračovat ve vydávání jejího deníku „Euzkadi“ - ovšem zcela ve španělštině.

Značný význam ve vývoji baskického nacionalismu měl rok 1930. Nejprve na konci ledna po sedmi letech končí diktatura Primo de Rivery, čímž dochází k uvolnění státního tlaku na baskické nacionalistické organizační struktury. Dále v témže roce končí i rozdělení baskického nacionalismu na dvě větve. Po jednáních, probíhajících od února do listopadu, se obě frakce nakonec opětovně spojily na kongresu v Bergaře (San Sebastián 1984: 48-50; Montero 2004: 165).³⁶ Třetím zásadním milníkem roku 1930 byl Pakt ze San Sebastiánu, v němž se přítomní zástupci španělských republikánských sil spolu s katalánskými a galicijskými nacionalisty při jednáních domluvili na základech, na nichž následně byla o rok později, v roce 1931, vyhlášena Druhá španělská republika. Přestože se baskičtí nacionalisté jednání v San Sebastiánu nezúčastnili (ačkoliv probíhala v hlavním městě jedné z baskických provincií), protože považovali republikánské postoje za nepřipustně antiklerikální a příliš radikální, výsledkem jednání bylo mimo jiné i republikánské uznání baskického práva na autonomii.

S příchodem Druhé republiky začínají intenzivní snahy o dosažení statutu autonomie. S pomocí Společnosti baskických studií, která měla na žádost baskických starostů redigovat projekty statutu autonomie v rámci španělského státu pro Vizcayu,

---

³⁶ Stojí za zmínku, že pouhé dva týdny po zažehnutí vnitřního rozkolu uvnitř baskického nacionalistického hnutí došlo k rozkolu dalšímu - vznikla ANV (*Acción Nacionalista Vasca*). Vyznávala méně konzervativní postoje než PNV a věnovala podstatně více pozornosti sociální otázce. ANV nicméně nikdy nezískala zásadnější postavení (Montero 2004: 165).

Alavu, Guipúzcou a Navarru, dochází v červnu 1931 k významné schůzce v Pamploně, kde byl oficiálně představen takzvaný Statut z Estelly (*El Estatuto de Estella*). Statut byl nicméně navzdory široké podpoře, již se v baskických provinciích těšil, pro své silně prokatolické vyznění republikánskými (nutno dodat že výrazně antiklerikálními)³⁷ orgány bojkotován. Výsledkem bylo, že přední baskičtí politici, kteří rozhodně nechtěli ohrozit dosažení statutu baskické autonomie pro své náboženské postoje, nebo pro odmítání levice, hodlali zmírnit prokatolický charakter statutu. Statut autonomie bez katolického akcentu byl ale pro zástupce Navarry nepřijatelný, a tak došlo k tomu, že se dále vyjednávalo o statutu pouze pro tři provincie formující dnešní Baskickou autonomní oblast - Vizcayu, Alavu a Guipúzcou (Montero 2004: 168). Pro nacionalistické hnutí to mělo do budoucna zásadní důsledky.

Přes všechny intenzivní snahy ale na konečné vyhlášení statutu autonomie došlo až 1. října 1936. Pro baskický nacionalismus to byl historický okamžik. Nemalý stín na něj každopádně vrhala tou dobou již plným proudem probíhající Španělská občanská válka. Alava, Guipúzcoa i Navarra už byly v době vyhlášení statutu v držení povstalců - pravicových sil vedených generálem Frankem.³⁸ PNV se ve vypuknuté občanské válce na rozdíl od povstaleckých předpokladů rozhodla zůstat při Španělské republice a postavila se proti povstalcům. Brzy se Vizcaya ocitla v obklíčení frankistických vojsk, v polovině roku 1937 jimi pak byla zcela dobyta. Autonomii se tedy nepodařilo udržet ani pouhý rok.

Nástup fáze C

Jak vyplývá z doposud zmíněného, baskický nacionalismus zaznamenal od svého vzniku na konci 19. století do propuknutí Španělské občanské války zásadní proměny. Změnil se z hnutí poměrně málo rozšířeného na hnutí mající stabilní společenskou základnu, kterou neotřesou ani vnitřní spory mezi vlastními představiteli, dokonce ani rozkol ve straně. S Aranou došlo k rychlému přechodu od fáze A k fázi B. Co fáze B baskickému nacionalismu přinesla shrnuje Villanueva v těchto 4 bodech:

---

37 Jedním z problémů, které se v souvislosti se Statutem z Estelly ukázaly být jako zcela zásadní, byla snaha baskických reprezentantů vydobýt si právo vyjednávat za svou autonomní správu bez centrální vlády *přímo* s Vatikánem, na což republikánská reprezentace nechtěla přistoupit (San Sebastián 1984: 56).

38 Silné podpory se Frankovi dostalo například od doposud aktivních přívrženců karlismu - zejména na území Alavy a Navarry.

1. Ideu, že Euzkadi je vlastní Basků, a že je třeba znovu získat nezávislost.
2. Sadu společných symbolů, zejména vlajku.
3. Organizační nástroj - PNV se sítí místních zastoupení k propagování vlastního programu - tzv. *batzoki*³⁹
4. Přesné vymezení vnitřních i vnějších hranic k rozlišení baskického od španělského. (Villanueva 2000: 15)

Na základě těchto pilířů se nacionalistické ideologii podařilo úspěšně rozvíjet i v dalších desetiletích.

Kdy tedy lze mluvit o jednoznačném přechodu k fázi C, tedy fázi kdy „národní agitace „fáze B“ dosáhla úspěchu a získala podporu rozhodující části příslušníků nevládnoucí etnické skupiny“? (Hroch 2009: 54) Zlomovým bodem byl v tomto smyslu rok 1930 a roky následující. S koncem diktatury Primo de Rivery nastal i konec represí jimž byl baskický nacionalismus vystaven, což vedlo, jak uvádí San Sebastián: „k nejrychlejší politické a organizační expanzi v historii PNV“ (San Sebastián 1984: 47). Rozsáhlý rozmach PNV i baskického nacionalistického hnutí vůbec nastal i přesto, že dlouhé roky vládl ve straně rozkol a vnitřní šarvátky, i přesto, že na dlouhé roky bylo ve veřejném životě téma baskického nacionalismu zatlačeno do pozadí. Co ale rozhodně vedlo k bezpříkladné změně na baskické politické scéně, byla úprava volebního zákona nově umožňující hlasovat obyvatelům obou pohlaví již od věku 23 let. Villanueva doslova uvádí, že o fázi C nelze hovořit před příchodem Druhé republiky a před následnou reformou volebního systému (Villanueva 2000: 15). Nicméně reforma pouze umožnila pronacionalisticky smýšlejícím masám uplatnit své politické názory, sama o sobě nezpůsobila změnu smýšlení obyvatelstva ve prospěch podpory nacionalistického hnutí. Lze tedy s jistotou říci, že přechod k fázi C začal na přelomu dvacátých a třicátých let, přičemž k jejímu politickému nástupu došlo až díky volební reformě v první polovině let 30.

Stejného názoru je i Koldo San Sebastián, když jako klíčový okamžik, v němž došlo ke zlomu, uvádí rok 1932 (San Sebastián 1984: 59). V té době dosahovala podpora skutečně masových rozměrů, ve Vizcayi a Guipúzcoi přesáhla voličská podpora 46 % (Vizcaya) a 34 % (Guipúzcoa) všech odevzdaných hlasů, v Alavě pak

---

³⁹ Batzoki v baskičtině znamená přibližně „místo ke scházení“. Řeč je o místních sídlech strany sloužících k politické propagaci a společenské aktivitě.

přes 27 %. V Navaře byla podpora silně za těmito ciframi s 9 %. Z celkového počtu obyvatel čtyř baskických provincií náležejících Španělsku jich v roce 1933 30,8 % podporovalo baskický nacionalismus (Villanueva 2000: 15; Pérez-Agote 2008: 99). PNV se tak na baskické politické scéně v těchto letech stává vůbec poprvé skutečně *dominantní* politickou silou.

Masovost podpory, jíž se baskický nacionalismus ve 30. letech těšil, dokládá například více než hojná účast na historicky prvních oslavách svátku *Aberri Eguna* v roce 1932. Přestože se jednalo o první ročník, zúčastnilo se jej na 65 000 lidí. Tento svátek byl zaveden PNV jako Den Vlasti (*Día de Patria*), přičemž připomínal 50. výročí vzniku baskického nacionalismu, k němuž podle Arany došlo v roce 1882. O tom, jak silně byl katolicismus v dobovém nacionalismu přítomen, výmluvně svědčí fakt, že se tento svátek konal na Velikonoční neděli (*Domingo de Resurrección*), tedy v den nejvýznamnějšího křesťanského svátku roku.

Konec prvotního nacionalismu

První/prvotní baskický nacionalismus⁴⁰, to jest celé nacionalistické hnutí o kterém až dosud byla řeč, končí náhle ve druhé polovině třicátých let, tedy v době svého největšího rozmachu a v době svých největších společenských úspěchů. Příčinou byl konec republikánského zřízení následkem prohrané občanské války a nástup diktatury generála Franka.

Španělsko bylo za Druhé republiky (ostatně ale i předtím), velmi nestabilní. Nesmiřitelně proti sobě stály dvě koncepce, co by se se Španělskem mělo dít dále. Chalupa se zmiňuje o tom, že Španělsko bylo ve skutečnosti rozděleno na Španělska dvě. Velmi zhruba se jednalo o Španělsko levicové a Španělsko pravicové. Základní představa každé ze skupin pak spočívala v tom, že aby se země zdárně vyvíjela, bylo třeba zničit Španělsko druhé. Republikánské zřízení se v těchto nelehkých podmínkách snažilo vyřešit množství palčivých problémů. Jednalo se zejména o silně zaostalou a nefunkční armádu, nízkou životní úroveň, zoufalý stav zemědělství a příliš silný vliv církve. Množství bezzemků dosahovalo v roce 1930 až 1,9 milionu. Stát byl nucen řešit neudržitelný stav, kdy 91 % vlastníků půdy hospodařilo na pouhých 20 % obhospodařovaných ploch, zatímco 84 000 nejbohatších velkostatkářů jí drželo celých

---

40 Viz poznámka č. 20 na straně 23.

52 %. Armáda se měla stát vysoce profesionální a přísně apolitickou organizací loajální vůči státu. A konečně vliv církve se měl zcela odstranit ze vzdělávacího systému a státní správy. Co je v souvislosti s baskickou problematikou obzvláště důležité, tak „tuhý kastilský centralismus měl ustoupit volnějšímu uspořádání, které by poskytlo jistou regionální autonomii Katalánii a Baskicku, popřípadě i Galicii a dalším historickým regionům“ (Chalupa 2005: 143). Veškeré tyto reformy měly obrovské množství nesmiřitelných odpůrců, zejména mezi církví, důstojníky a velkostatkáři, což vedlo ke skutečně nezáviděníhodné situaci vlády. Olej do ohně přilévalo také velmi silné anarchistické uskupení CNT, v němž se organizovaly statisíce španělských občanů, a které se ve svém boji za svobodu uchýlovalo často i k podpalování kostelů a vykořisťování vládků. Politické vraždy se staly až neúnosně častým způsobem politického boje. Tento neutěšený vnitřní stav Španělska se pravice rozhodla řešit povstáním, k němuž nakonec došlo 17. července 1936. Povstání sice mělo v plánu rychlé převzetí moci, nicméně to se mu nezdařilo, a tak přerostlo v otevřenou občanskou válku, která se nakonec táhla až do roku 1939, kdy povstalci, mocně podporovaní z Německa a Itálie, definitivně zlomili odpor legitimní vlády. (Chalupa 2005: 143-153)

Pro baskické nacionalisty bylo z hlediska jejich programu mnohem příhodnější se přidat na stranu republiky, která jim dávala vysoké šance na vlastní samosprávu, než na stranu povstalců, kteří se nijak netajili odporem k reformám vnitřního uspořádání moci a k uvolňování centralismu. Jak již jsem zmínil dříve, přidali se na stranu, která se jim odvděčila statutem autonomie. Statut jim sice příliš dlouho nevydržel, obklíčená Vizcaya, poslední odolávající baskická provincie, padla již na konci června 1937, ale tím, že se baskičtí nacionalisté přimkli k legitimní vládě, ovlivnili zcela zásadním způsobem následující vývoj. A to nejen za frankistické diktatury, následující po prohrané občanské válce. Po pádu frankismu v roce 1975 jim totiž jejich podpora legitimní vládě v nelehkých časech občanské války umožnila vést vyjednávání o autonomii a její podobě z pozic těch, kdo zůstali státu věrní a kdo byli následkem toho vystaveni nemalým represím.

Franco se baskickým nacionalismem neměl v plánu příliš zabývat, byl jím odsouzen k zániku. Množství vedoucích činitelů PNV bylo popraveno, někteří uprchli do Francie, zejména do francouzské části baskických provincií, odkud v následujících

letech vedli svou politiku. Na baskické provincie (zejména na Vizcayu a na Guipúzcou⁴¹) bylo ze strany vítězného Frankova režimu hleděno jako na „zrádčovské“. Statut autonomie byl samozřejmě zrušen, baskičtina byla vystavena cíleným represím a byla vytlačována z veřejného života. Represe ze strany nově nastoleného pravicového režimu byly natolik mohutné, že se baskický živel podařilo zatlačit do defenzivy a postupně zlomit téměř všechny odpor. Takto neslavně tedy skončila první etapa baskického nacionalismu, takzvaný prvotní (či první) baskický nacionalismus. Na svou druhou příležitost měl čekat téměř dvě desetiletí.

---

41 Zajímavostí například je, že jednotky, které v roce 1937 obsadily Bilbao, byly původem z Navarry, která se ještě nedlouho před tím měla stát součástí autonomního baskického území. Navarra byla jednou z oblastí (vedle Kastilie-Leónu, Galicie, Extremadury a nemnoha menších území), nad nimiž se povstalcům podařilo získat kontrolu ihned se začátkem povstání. V Alavě získali povstalci převahu velmi záhy, neboť baskický nacionalismus tam nebyl tak silný jako v průmyslovějších provinciích Guipúzcoi a Vizcayi. Nižší průmyslová vyspělost Alavy pak způsobila i to, že v ní chyběly organizované dělnické svazy, které by se postavily povstalcům se zbraní v ruce, tak jako to učinily například ve Valencii a Barceloně i dalších částech Španělska.

V

DRUHÝ DECH BASKICKÉHO NACIONALISMU

V této části práce se budu věnovat okolnostem, za nichž se uprostřed frankistické diktatury baskický nacionalismus znovu začal hlásit o slovo. Budu se zabývat tím, *proč* se probudil z letargie, a *jak* k tomu došlo. Rovněž nastíním vnitřní změny, kterých během toho zaznamenal, a jak to ovlivnilo jeho pozice. Veskrze půjde v této části o popis příčin toho, že se frankismem udušený první baskický nacionalismus znovu nadechl a dal tak vzniknout druhému baskickému nacionalismu, který prokázal vysokou životaschopnost, a rozvíjí se úspěšně dodnes.

Omezení prvotního nacionalismu

Prvotní baskický nacionalismus, ač se mu podařilo zakončit „fázi B národní agitace“ úspěšným přechodem k fázi C, kdy se, podle Hrocha, národní hnutí stává dominantní politickou silou, nebyl rozhodně harmonickou doktrínou bez vnitřních rozporů.

Těšil se ve 30. letech skutečně masové podpoře a podařilo se mu tak během zhruba půlstoletí své existence velice úspěšně zakořenit v baskické společnosti. Přestože je více než 30% volební podpora PNV výmluvným dokladem toho, jak silně se nacionalismus na baskickém veřejném životě podílel (k čemuž je navíc nutné dodat, že ne nepodstatná část baskického dělnictva se za Basky považovala, ač své hlasy neodevzdávala PNV), nejednalo se o dostatečnou podporu k tomu, aby hnutí dospělo ke svému zdárnému konci. Hroch k tomu říká toto: „O plném úspěchu a tedy o ukončení národního hnutí můžeme hovořit tehdy, kdy národní pospolitost měla plnou sociální skladbu a kdy hnutí dosáhlo politické autonomie nebo nezávislosti“ (Hroch 2009: 54). Zde je také klíčový kámen úrazu prvotního nacionalismu, protože podpora 30 % voličů je sice značný úspěch, nicméně se rozhodně nedá hovořit o plné sociální skladbě, a to i přesto, že nakonec bylo dosaženo úspěchu v podobě autonomie.

Baskický nacionalismus ve své prvotní formě byl totiž pro baskickou společnost silou desintegrující a nikoliv integrující. Jeho důraz na rasu, původ a příjmení nemilosrdně vylučoval široké masy potencionálních zájemců o něj, tedy těch, kdo shodně s jeho aktivními přívrženci, byli vystaveni dobovým tlakům nutícím je jejich

identitu přeformulovat. Takto vyloučení byli nejen všichni přistěhovalci, ale i řada míšenců a mnoho dalších. Celkem pak desítky procent tehdejšího obyvatelstva baskických provincií. Dá se proto oprávněně předpokládat, že pokud by prvotní nacionalismus nebyl potlačen shora, musel by se postupem času buď vyčerpat, nebo zásadně vnitřně proměnit, neboť pokud by k tomu nedošlo, nebyl by schopen ve své tehdejší podobě dojít svého uskutečnění, kterým je participace všech jeho potenciálních zájemců (dosažení plné sociální skladby). Vylučoval totiž ze svého středu až příliš široké zástupy. Aby nacionalismus zmobilizoval pro své cíle skutečně nejširší masy, je nutné aby jim do omrzení neopakoval, že jsou rasově méněcenné, či že mají zkrátka špatná příjmení a proto k národní skupině, ke které patřit chtějí, nepatří. Jinými slovy, baskický nacionalismus musel ve svém vlastním zájmu opustit část své původní aranovské doktríny, aby do sebe dokázal pojmout skutečně všechny ty, kterých se týkal.

1. DRUHÁ VLNA

Útisk frankistického režimu se na baskickém veřejném životě značně podepsal. Baskičtina začala z veřejného prostoru velmi rychle ustupovat, PNV byla řízena z exilu, a jakékoli veřejné hlášení se k baskické národnosti či pouhé používání baskičtiny bylo považováno za akt směřující proti státu, a jako takový tvrdě trestán. Výsledkem bylo otupení baskické veřejnosti, a postupný přechod k apatii vůči režimu a pomalé přizpůsobení se mu (Montero 2004: 207). Hlavními problémy, se kterými se obyvatelstvo státu generála Franka potýkalo, byly zejména hlad, přidělový systém na potraviny a špatná hospodářská situace vůbec,⁴² starost o politiku se dostávala na druhé místo. V této zoufalé situaci teoreticky nic nenasvědčovalo tomu, že se situace začne v nedaleké budoucnosti měnit.

---

⁴² Přídělový systém na potraviny, zavedený v důsledku občanské války, byl zrušen až roku 1952 a španělské hospodářství začalo dosahovat výsledků srovnatelných s předválečnou úrovní až v polovině 50. let. Šmelina se ve městech v této době podílela na zásobování potravinami dokonce až z 50 %, a cena chleba na černém trhu se již roce 1942 dostala na rovný třináctinásobek jeho oficiální ceny. Ještě v roce 1960 uvedl časopis *The Economist*, že Španělsko bylo spolu se sousedním Portugalskem nejchudší evropskou zemí. (Chalupa 2005: 158; Montero 2004: 192).

Proměny 50. a 60. let

Průběh 50. let přinesl baskickým provinciím velmi rychlé tempo změn, které začaly s postupem času nabírat na intenzitě i dopadech. Svou hloubkou se nemálo podobaly těm, které baskické provincie proměňovaly na konci 19. století.

Politika frankistického režimu se po opadnutí prvotního ideologického zápalu musela vypořádat s jedním důležitým problémem - nízkou hospodářskou úrovní. Španělsko bylo vzhledem ke svému politickému uspořádání na mezinárodní scéně prakticky izolované.⁴³ Izolace téměř odstranila mezinárodní obchod, což vedlo postupně k situaci, že se bylo Španělsko nuceno spolehnout výhradně na své vlastní zdroje, hovoří se o tzv. „soběstačnosti“ (*autarquía*). Jejimi důsledky byl značný propad životní úrovně většiny obyvatelstva, všeobecný nedostatek a permanentní hrozba hladu pro široké vrstvy. Nedostávalo se základních surovin pro průmysl, chyběly průmyslové výrobky. Nedostatek dal vzniknout nekontrolovatelnému bujení černého trhu. Vážnost situace demonstruje například propad, jaký zaznamenaly dělnické mzdy. Jejich reálná kupní síla klesla v letech 1936-1947 o plných 80 % (Montero 2004: 192-202).

V důsledku nastíněných problémů docházelo v 50. letech k opouštění teze o hospodářské soběstačnosti. Současně s tím probíhalo sblížování se Západem, které vyústilo v roky 1953, kdy byly podepsány důležité bilaterální smlouvy mezi Španělskem a USA, a 1955, kdy bylo Španělsko přijato do OSN. Významným úspěchem pak byla návštěva amerického presidenta Eisenhowera v Madridu v roce 1959 (Chalupa 2005: 163). Díky severoamerickým půjčkám a pozvolné liberalizaci vnitřního trhu začala růst produkce a s ní nejprve došlo ke stabilizaci zásobování potravinami, posléze i k růstu životní úrovně (Montero 2004: 203). V polovině 50. let se tak životní úroveň srovnala se stavem z roku 1931.

V roce 1959 se španělská vláda rozhodla urychlit nastartovaný ekonomický rozvoj země tzv. Stabilizačním plánem (*Plan de Estabilización*). Byla opouštěna doktrína přísného dohledu státu nad ekonomikou, ke slovu se naplno dostávala liberalizace. Došlo k devalvování pesety pro rozvoj exportu a pro přilákání zahraničních investic. Výsledkem reforem byl úspěch v podobě 8-9 % ročního růstu HDP v průběhu 60. let, o němž se hovoří také jako o „španělském hospodářském zázraku“ (Montero

---

43 V letech 1945-1946 stáhla drtivá většina zemí z Madridu své diplomaty, posléze došlo dokonce k zablokování vstupu Španělska do OSN. Španělsko bylo navíc silně poznamenáno i vyloučením z Marshallova plánu. (Chalupa 2005: 163)

2004; Chalupa 2005).

Na baskické provincie, jakožto oblasti již tradičně průmyslové, měl ekonomický boom velmi výrazný dopad. Vedle něho měl však na život baskických provincií přímo zásadní dopad ještě jeden fenomén, a to do té doby nezaznamenaný růst počtu obyvatel. Počet obyvatel tří baskických provincií se v letech 1950-1975 *zdvojnásobil*. V 50. letech vzrostl počet obyvatel o celých 29 %, v letech 60. nárůst činil dokonce dalších 37 % (Montero 2004: 204-205). Z 1 039 000 obyvatel v roce 1950 vzrostl počet obyvatel dnešní BAO na celé 2 072 000.⁴⁴ Přestože se na daném nárůstu výrazně podílela zvýšená domácí porodnost podnícená růstem životní úrovně, rozhodným byl dopad vnitřní migrace z chudších regionů Španělska.

Důsledky situace let 50. a 60.

Aplikuje-li se zde přístup Miroslava Hrocha, který hledá „specifiky národního vývoje především v oblasti materiálních vztahů a zájmů, sociálních struktur, ekonomických vztahů“ (Hroch 1971: 7), lze oprávněně předpokládat, že tak zásadní socioekonomické přeměny, které postihovaly baskické provincie od 50. let, musely nutně mít nemalý vliv na cesty, jimiž se baskická společnost ubírala.

Dopady odehrávajících se změn skutečně nemalé byly. Své svědectví o tom podává například José Miguel de Barandiaran v úvodu ke své etnografické knize Baskická mytologie (*Mitología Vasca*), napsané roku 1959, kde v úvodním slovu čtenáři uvádí, že současná transformace (baskické) společnosti je tak rychlá a hluboká a nové myšlenky a ideály nahrazují tradiční svět s takovou rychlostí, že je nutné tradiční baskický život zaznamenat, dokud to ještě lze (viz Barandiaran 2008: 16).

Města se začala rozrůstat nepoznaným tempem, pro masy příchozích bylo nutné vystavět celé nové čtvrti. Příliv nové pracovní síly byl mocným impulzem pro průmysl, který zaznamenal nový nádech. Rostla již tradičně přítomná metalurgie, ale začala se objevovat i do té doby takřka nepřítomná odvětví jako chemický průmysl. Narůstání populace a průmyslu způsobovalo nepředvídané problémy s infrastrukturou. Dokonce i do té doby průmyslem jen málo dotčená Alava se začala rychle industrializovat.

Pokud jde o venkov, ten srovnatelně jako na konci 19. století začal být pohlcován růstem měst. Spolu s ústupem zbytků tradiční baskické lidové kultury, jako

---

44 www.eustat.es

tanců, folkloru a řemesel, mizela opětovně, tentokrát již skutečně vážně ohrožená, baskičtina.⁴⁵ Nárůst počtu imigrantů spolu s útlakem shora ji postavil na pokraj reálného ohrožení zánikem. Pro společnost, cítící se ohroženou všudypřítomnými změnami (Villanueva 2000: 20), ústupem zažitého a přílivem cizího se opět dostává do popředí otázka po vlastní identitě. V podstatě se začala opakovat situace, kdy je socioekonomická přeměna dostatečně pokročilá, aby přinášela problémy, nikoliv však natolik, aby je dokázala úspěšně řešit (viz Hroch 2003: 119). Znovu lze hovořit o vzniku poptávky po obranném mechanismu, který by dokázal omezit nejistoty přinášené hlubokými přeměnami. Nacionalismus je zde navíc již připraven, stačí jej pouze oprášit a přizpůsobit nové době.

Na prahu druhého nacionalismu

Nepochybným úspěchem prvního nacionalismu bylo, že jeho působením došlo k rozšíření jakési latentní podoby baskické národní identity, která se týkala širších vrstev baskické společnosti nehledě na to, zda odevzdávaly hlasy PNV či nikoliv. Výsledkem bylo, že se přesvědčení o příslušnosti k baskickému živlu, byť ve skryté podobě, mezigeneračně alespoň do jisté míry předávalo bez ohledu na to, že oficiální útlak frankistického režimu jakékoliv jeho vnější projevy znemožňoval, a také navzdory tomu, že souběžně s mezigeneračním přenosem toho, co bychom mohli označit za baskickou identitu, docházelo k ústupu jednoho z jejích pilířů - baskičtiny. Svůj podíl na reprodukci baskického nacionalismu měl, ač je to paradoxní, do jisté míry právě frankismus (viz Pérez-Agote 2008). Na jednu stranu důsledně prosazoval španělskou národní identitu a vystavoval tak nešpanělská etnika Španělska, jako Basky, Katalánce a Galicijce silným asimilačním tlakům, na straně druhé však proti Baskům vystupoval jako proti *těm jiným*, těm kteří se za občanské války postavili na špatnou stranu, a kteří jsou za svou jinakost a dřívější neposlušnost trestáni a vystaveni útisku. Výsledkem tak byla sice vnější konformita, pod povrchem vědomost vlastní jinakosti. Schizofrenní politika režimu měla ten nezamýšlený následek, že ač usilovala o hispanizaci baskických provincií, připomínáním jejich dřívějšího prohřešku a trestáním jejich

---

45 V přílohách je pod názvem „Mapa současného rozložení dialektů baskičtiny“ k nahlédnutí mapa, na které lze pozorovat šedou barvou znázorněnou oblast, kde se sice v 19. století ještě mluvilo baskicky, která je ale dnes baskicky prakticky nehovořící. Jedná se zejména o oblast severu Alavy spolu se středem a severem Navarry, kde je úbytek skutečně markantní - baskičtina se v případě Navarry posunula z okolí hlavního města Pamplony až daleko na sever za ní, směrem k francouzské hranici.

jinakosti tomu sama částečně bránila.

Vnitřní proměna baskického nacionalismu

K tomu, aby se mohl baskický nacionalismus začít znovu aktivně šířit, musel se zbavit těch svých formulací, které vylučovaly, a zaměřit se na ty, které naopak společnost integrovaly. Ve své podobě ze 30. let by o dvacet let později nemohl dosáhnout srovnatelné podpory. Jeho ideologické základy podkopával společenský vývoj. Například katolicismus, vzhledem k tomu že byl režimem oficiálně protlačovaným státním španělským náboženstvím, již nemohl dělit morální Basky od amorálních ostatních. Pokud jde o rasu, na které Arana vysloveně lpěl, ta se již v jeho době ukazovala být rozmachu nacionalismu překážkou. Následně s tím, jak se v baskických provinciích usazovaly desetitisíce španělských přistěhovalců by se její prosazování rovnalo vlastnímu epitafu. Podíl „míšenců“ mezi „čistými“ Basky a potomky imigrantů na celkové baskické populaci vzrostl natolik, že se zdá být sporné o nějakých „rasově čistých“ Bascích ještě mluvit (samozřejmě za předpokladu, že to kdy vůbec bylo možné). Tento poměr se ještě zhoršil s nástupem nové imigrační vlny od 50. let. Další z klíčových prvků, baskický jazyk, byl sice alespoň z části (skrytě) používán ročníky, jejichž socializace proběhla před občanskou válkou, generace poválečná ji však ovládala velmi zřídka. Přesto to byl nakonec právě jazyk, který se stal jedním z hlavních národních symbolů.

V podobě, ve které baskický nacionalismus působil před občanskou válkou, rozhodně nemohl obstát v podmínkách 50. a 60. let. V této době se postupně formuje *druhý baskický nacionalismus*. Přestože je třeba jej chápat, tak jako ten první, jako *obrannou reakcí* na prudkou transformaci dobové společnosti způsobenou přestavbou její ekonomické základny, v jednom se od sebe obě stadia baskického nacionalismu liší. Zatímco v případě prvním se jednalo především o nacionalismus protlačovaný elitami, agitací shora, v případě druhého se jednalo podstatně více o šíření zdola.

Politické názory, schopné prosadit se před občanskou válkou, se na nové podmínky nedokázaly adaptovat, ustrnuly ve starých schemech. Příkladem mohou být socialisté a republikáni (Montero 2004: 207-208). Dokonce i PNV se soustředila téměř výhradně na intervenci ze zahraničního exilu a ustupovala od snah vytvořit aktivní struktury vnitřního odporu (přestože i jeho projevy se vyskytovaly). Oslabením vlivu

PNV pro tlak režimu a pro její odchod za hranice se vytvořil prostor pro jistou *decentralizaci nacionalismu*. PNV již neměla neotřesitelný monopol na nacionalistický výklad. Veřejný prostor po útlumu PNV, ze kterého se PNV částečně sama stáhla a částečně byla stažena, se pokoušely zdola zaplnit různé iniciativy. Snažily se tím o vedení aktivnějšího boje za baskickou myšlenku na domácí frontě.

Další vývoj a ETA

Jednou z takových iniciativ byla na přelomu let 1958/1959 organizace ETA (*Euskadi ta Askatasuna* - Baskicko a svoboda). Ve své obsáhlé práci k historii organizace ETA Iker Casanova uvádí: „ETA vzniká s dvojím účelem: dosáhnutí nezávislosti Baskicka a ustavení v něm spravedlivějšího modelu společnosti, který později dosáhne socialismu“ (Casanova 2008: 15). Proti pravicové katolické diktatuře důstojníků, velkostatkářů a buržoazie se tak staví nový, silně levicový baskický nacionalismus.

Tímto se baskický nacionalismus začíná dostávat do těch sfér baskické společnosti, kam mu dříve byl přístup pod vlajkou propravicové PNV zapovězen. Druhý baskický nacionalismus tak získává další specifikum - je složen z více proudů. V rámci ideje svobodného Baskicka si nyní člověk může vybrat mezi několika směry, což se do budoucna ukáže být jako výhoda. Přestože se mezi sebou shodují ve svých hrubých cílech, mezi nimi je politická nezávislost, již se liší podoba společnosti, které by nový baskický celek měl tvořit záštitu. Zároveň mezi sebou jednotlivé proudy částečně soupeří o přízeň.

Baskický nacionalismus, tím že se objevil ve své druhé, rozšířené podobě, neměl ještě nikterak vyhráno. Čekaly ho znovu problémy s fází národní agitace, fází B, do které se za léta diktatury a útlaku propadl. Hospodářské zemětřesení sice nacionalismu vytvářelo příhodné společenské zázemí, neboť vytvářelo ve společnosti poptávku po vysvětlení a produkovalo zástupy lidí, kterým mohl poskytnout jasnou sebedefinici, nicméně jeho šíření bránila nutnost setrvávat v ilegalitě.

Že se nakonec navzdory okolnostem i podruhé dokázal nacionalismus přenést přes fázi B směrem k masové podpoře fáze C, a přitom dokonce fázi C prvotního nacionalismu výrazně překonat, svědčí následující čísla: V roce 1979, tedy čtyři roky po skončení frankismu, podporovalo nacionalismus svými hlasy 59,9 % obyvatelstva čtyř baskických provincií španělské strany hranice (Pérez-Agote 2008: 99). Měl-li tedy

nacionalismus ve třicátých letech podporu 30 %, znamená to, že se v období frankismu procento obyvatel podporující aktivně nacionalistické myšlenky navýšilo o dalších 30 %, a to i přesto, že se baskická společnost vlivem vnitřní migrace značně proměnila a podíl baskického elementu (zejména v podobě jazyka) se v ní proti stavu ze 30. let citelně naředil. Od konce 70. let začíná být baskický nacionalismus na dosah naplnění svého smyslu - nezávislosti.

Tak zásadní úspěch druhého nacionalismu provokuje otázky, zda na své straně nacionalistické hnutí nemělo přece jen i mocnějšího spojence, než jen zapálené agitátory.

2. NACIONALISMUS V MĚNÍCÍCH SE PODMÍNKÁCH

Doposud jsem hledal vysvětlení pro nacionalistické tendence v socioekonomickém vývoji, v proměnách materiální základny baskické společnosti, které si vynutily posuny ve společenské nástavbě, použiji-li Marxových termínů. Pokusím se toto hledisko rozšířit i do dalšího vývoje a nabídnout tak vysvětlení, proč se navzdory represím a ústupu baskického jazyka nacionalismus opět ujal iniciativy, a vyšel z frankismu s tak masovou podporou, jakou dokládá Pérez-Agote.

Nacionalismus v měnících se podmínkách

Liberální reformy, příliv zahraničního kapitálu a hospodářský rozvoj postavily jedince před nutnost vypořádávat se s rozmáry trhu a s tím spojenou značnou dávkou nejistot (Bauman 2008: 9-11). Díky urbanizaci klesal podíl obyvatelstva vázaného ve venkovských komunitách a procento ekonomicky aktivního obyvatelstva vstupujícího do tržních vztahů tak strmě rostlo.⁴⁶ Režim nebyl za podmínek hospodářského růstu schopen zajistit redistribuci rostoucího bohatství ve prospěch širších mas, takže se instituce státu vlastně proti své ideji, tedy zajištění bezpečnosti a míru pro své občany (Liessmann 2010: 76), stává garantem zachování nerovného stavu udržujícího pracující masy v nejistotě.

Za těchto podmínek přichází druhý baskický nacionalismus a namísto na jedince

---

⁴⁶ Ve Španělsku bylo v roce 1960 42 % obyvatelstva zaměstnáno v zemědělství, v roce 1970 už jen 21 % (Chalupa 2005: 161).

delegované starosti o vlastní existenci nabízí národní kolektivitu. Namísto vzdálené, „anonymní a mobilní“ *Gesellschaft* přichází ke slovu představa „útné“ *Gemeinschaft* (Gellner 2003: 93; 2005: 44; Šatava 2009: 66), takřka rodinnými vazbami propletené baskické národní skupiny. Namísto nestálého dneška nabízí potenciálnímu nacionalistovi pevný pocit bezpečí vycházející z „osudové“ příslušnosti k tisíciletému baskickému národu, nořícímu se z „pradávné minulosti“ a plynoucímu „až do bezmezné budoucnosti“ (Anderson 2008: 27-28). Takto měl člověk přijetím baskické národní identity možnost získat pocit, že je součástí trvalé entity, „kontinua“ (Anderson 2008: tamtéž). Kontinua tak trvalého, že dokonce ani moderní věda není schopna přesně vymezit jeho trvání, což koneckonců neznamena nic jiného, než že trvá „odnepaměti“.⁴⁷ Ernest Gellner zde používá termín „pupek“ (viz Gellner 2003: 111-123). Pokud něco trvá odnepaměti a navždy, jistě to přežije i proměnlivost současnosti. Nakonec namísto nerovné společnosti pravicové diktatury bohatých nabízí nový, levicově orientovaný proud nacionalismu vizi spravedlivé společnosti, dokonce si vytýkající za cíl dosažení socialismu.

Baskický nacionalismus takto aspiroval na vytvoření kompaktního projektu poskytujícího svým stoupencům jak vysvětlení stávající situace, tak nástin jejího řešení i pevnou identitu v době, kdy po ní vznikala zvlášť silná poptávka. Byl s to jasně oddělit černou od bílé, dát světu smysl a řád a zaměřit pozornost do budoucnosti, ke zřetelným cílům.

Změny a nahodilost nacionalismu

Jak z předchozího textu nutně vyplývá; pod vlivem zejména Gellnera, Hrocha a Hobsbawma stojím na straně modernistického pojetí nacionalismu, zastávám názor, že je třeba vznik národního vědomí a vznik nacionalismu dávat do souvislosti se specificky moderními podmínkami a s nutností vyrovnat se se změnami, které tyto podmínky vyvolaly. Rozhodně ale nechci tvrdit, že k jejich objevení se došlo v baskickém případě nějak automaticky, vlivem jakési mechanické nutnosti. Hroch zde varuje před zobecňováním k jakémusi „národovornému“ vyzařování industrializace (Hroch 2009: 111). Do hry vstupuje celá řada faktorů a odpovědi mohou být různé. To

---

⁴⁷ Podotýkám, že starobylost je důležitým rysem pohledu baskického nacionalismu na sebe sama. V přílohách například uvádím velmi čteně se vyskytující plakát upozorňující turisty, že Baskové jsou nejstarším národem Evropy.

však nemůže nic změnit na faktu, že ze specifik vývoje baskické situace vyplynulo, že to byl právě nacionalismus, kdo dokázal zformulovat jednoznačnou odpověď na dobové výzvy a získat tak nad alternativními možnostmi vývoje jasnou převahu. Cestu nacionalismu sice ulehčila celá řada příznivých okolností, například silné migrační tlaky, ústup baskičtiny a mizení tradičního světa, což umožnilo vytáhnout do boje s rétorikou obrany *našeho* (dobrého a známého) před *jejich* (špatným a cizím), tyto okolnosti však byly pouze doprovodnými jevy uvedenými v činnost výsledkem působení objektivních sociálních procesů spjatých se vznikem průmyslové společnosti (Hroch 1971: 12). Jakkoli zásadní by tyto procesy byly, ke vzniku baskického nacionalismu by ale nikdy nemohlo dojít bez existence jazykově a kulturně od okolí odlišného obyvatelstva, které západní Pyreneje obývalo před jejich nástupem. Pokud by neexistoval jakýsi etnografický substrát mající specifickou kulturu (její vymezení nechme stranou), pak by jen obtížně mohla vzniknout tendence ji chránit tím, že jí „opatříme vlastního státního ochránce“ (Gellner 2003: 22).

VI

DNEŠNÍ PODOBA BASKICKÉHO NACIONALISMU

Doposud jsem se zabýval vývojem baskického nacionalismu a nastínil etapy jeho vývoje podle třífázového modelu Miroslava Hrocha. Nyní se budu věnovat vývoji, který následoval na cestě do dnešních dnů. Vzhledem k tomu, že jádro práce leží především v popisu tří fází baskického nacionalismu, smyslem je současnou situaci stručně shrnout, nikoliv ji vyčerpávajícím způsobem popsat. Ze stejného důvodu si rovněž dovoluji zestručnit popis událostí od nástupu druhého nacionalismu.

1. DŮLEŽITÉ UDÁLOSTI NEDÁVNÉ BASKICKÉ HISTORIE

Pokud jde o organizaci ETA, ta již necelý rok po svém vzniku, v roce 1959, zorganizovala první akce s použitím výbušnin. Ještě do roku 1964 dochází ETA vlivem společenských posunů k postupnému přechodu od ideologie původního, tradičního nacionalismu aranovského stříhu k „nacionalismu pracujících“ (Montero 2003: 211).

V roce 1973 nemocný Franco předává funkci předsedy vlády admirálu Carrero Blankovi, kterého ale ještě do konce roku ETA zavraždí. Po Blankovi nastupuje na místo předsedy vlády Carlos Arias Navarro, za jehož úřadování Franco v roce 1975 v nemocnici umírá. Dva dny po smrti Franka nastupuje do čela státu, na trůn, Frankem oficiálně vybraný nástupce, král Juan Carlos. I přes zřejmé pokusy zachovat frankismus bez Franka, tváří v tvář přílišné provázanosti režimu a zesnulého vůdce, byly tyto snahy neúspěšné a frankistické uspořádání se začalo rozkládat. Ke slovu se dostává snaha autoreformou nastoupit cestu přechodu k demokracii. Pro baskické národní hnutí se tak po letech znovu otevírá příležitost pro uplatnění svých politických požadavků (Chalupa 2005: 169-170).

Podářilo se předejít zásahům kruhů spjatých s končícím režimem a již rok poté, co se věci daly do pohybu, tedy v roce 1976, dochází v referendu drtivou většinou 94 % ke schválení Zákona o politické reformě (*Ley para la Reforma Política*), majícím zajistit přechod k novému státnímu uspořádání. Dochází mimo jiné k legalizaci

politických stran, s jistými komplikacemi i komunistické.

V roce 1977 následovaly první svobodné volby po dlouhých desetiletích. Baskickým a katalánským nacionalistům se v nich dostalo nezanedbatelné podpory, celkovým vítězem se stala UCD (*Unión de Centro Democrático* - Demokratická unie středu) (Chalupa 2005: 172).

O rok později, v roce 1978, dochází i přes složitou situaci ve Španělsku, významně podporovanou i teroristickými akcemi pravicových bojůvek a organizace ETA, referendem ke schválení nové španělské ústavy. Nová ústava přinesla řadu podstatných změn; jmenujme zejména uvolnění přísného centralismu zavedením 17 autonomních oblastí disponujících velice širokými pravomocemi a změny v postavení baskičtiny, galicijštiny a katalánštiny, které byly ve svých jednotlivých autonomních oblastech postaveny v úředním styku na úroveň španělštině (Chalupa 2005: 174). Mezi 17 nově vytvořenými autonomními oblastmi nechybělo Baskicko (Baskická autonomní oblast), subjekt spojující provincie Vizcaya, Guipúzcoa a Alava v jeden samosprávný celek. První volby do baskického parlamentu proběhly v roce 1980 a jejich výsledkem bylo zvolení prvního předsedy baskické vlády (baskicky *lehendakari*) v novodobé baskické historii. V souvislosti s ústavní reformou je zajímavé, že ačkoliv není Španělsko oficiálně ani federací, fakticky vykazuje, jak píše Chalupa, dokonce známky konfederace (Chalupa 2005: 188).

V období demokratické transformace se postupně stupňuje teroristická aktivita organizace ETA do té míry, že značně převýšila svou aktivitu z dob frankismu, takže ještě v 90. letech dochází k desítkám obětí ročně. Situace ohledně ETA není uspokojivě vyřešena dodnes, přestože opakovaně docházelo k pokusům o jednání a k vyhlášení příměří. Vypovídají o tom ostatně již v úvodu zmíněné útoky z nedávné doby z Burgosu a Baleárských ostrovů z roku 2009.

2. BASKICKÝ NACIONALISMUS DNES

Z následujícího souhrnu základních informací by mělo vyplynout dvojí; za prvé představa o aktuálním stavu baskické situace a za druhé její typologické zařazení na Hrochově stupnici nacionalistického vývoje.

Baskická autonomní oblast

Se vznikem Baskické autonomní oblasti v roce 1979 získal baskický nacionalismus velmi silného spojence. BAO od doby svého vzniku vystupuje v podstatě jako záštita pro autonomní rozvoj baskického jazyka a kultury, čímž situaci aktivně ovlivňuje. Tato její zaštit'ovací vlastnost je podmíněna tím, že si své zástupce zodpovědné za její chod volí sami její obyvatelé, tedy vlivem nacionalismu z nepřehlédnutelné části právě podporovatelé jazykové a kulturní baskické revitalizace. BAO je jako samosprávná instituce oficiálně dvojjazyčnou, vedle španělštiny se jako oficiální jazyk používá baskičtina. Ochranná role BAO je podpořena velmi silnými pravomocemi, které jí centrální vláda postoupila. Disponuje vlastní vládou a parlamentem, vlastním rozpočtem a vlastní policií a má i možnost schvalovat vlastní legislativu. V případě BAO je aktuální ještě zvláštní ekonomický status již zmíněného *Concierto Económico*, které upravuje vztah mezi autonomní oblastí a centrální vládou v tom smyslu, že se BAO neúčastní přímého přerozdělování vyprodukovaného bohatství přes centrum, odvádí mu pouze na základě regulovaných smluv určený podíl. To BAO umožňuje mít větší kontrolu nad správou svého území a udržovat si relativní ekonomickou autonomii na zbytku Španělského království.⁴⁸

BAO nicméně není homogenní celek ve kterém by byla podpora baskické národní myšlenky rovnoměrně zastoupená. Je územím v mnoha ohledech různorodým, zejména geograficky, ekonomicky a jazykově.

Právě jazyk je uváděn řadou autorů jako jeden z nejdůležitějších prvků vzniku a udržení kolektivní identity (Zabaltza 2009; Hroch 2009). Pro uchopení baskické situace bude proto nejdůležitější podívat se na baskickou jazykovou situaci, a to jak v samotné BAO, tak i v sousední Navaře.

---

⁴⁸ Viz text a poznámky na straně 31.

Nástin jazykové situace

Přes značný ústup baskického jazyka v období frankismu (Gros i Lladós 2009) se jedním z hlavních, ne-li přímo nejpodstatnějším symbolem jednotné baskickosti stal jazyk. Baskický jazyk je v nacionalistickém pojetí zhruba od 60. let pověřen úkolem vést dělicí čáru mezi *my* a *oni* (Bauman 2001), a to paradoxně přesto, že mohl hůře než kdy dříve sloužit jako *jednotící* faktor. Zabaltza uvádí, že vznik představy baskičtiny jako pilíře baskické identity byl kuriózně umožněn právě jejím ústupem, neboť rozmlžil v očích většinového obyvatelstva představu, kam až vlastně baskickojazyčné území původně sahalo, a kam až se má tedy baskičtina obnovit (Zabaltza 2009: 58). Baskičtina jako živý jazyk byla v některých ohledech natolik ohrožena, že jen obtížně mohla sloužit jako prostředek exkluze a proměnila se v cíl, kterého měli dosáhnout všichni Baskové. Zmíněné zamlžení „původního“ území výskytu baskičtiny prokrestilo cestu takovému pojetí, že v baskických provinciích by se měla přece *opětovně* rozšířit baskičtina všude. Politika BAO tomuto pojetí následně poskytla organizační záštitu, nastartoval se tak dodnes trvající proces aktivní obnovy baskického jazyka, takzvané „reeuskaldunizace“.⁴⁹

Obnova baskičtiny se v oficiálních dokumentech vlády Baskické autonomní oblasti nazývá „normalizací“, což dále ulehčuje vnímání šíření baskického jazyka jako *návrat k normálnímu stavu*, nehledě na fakt, že dochází k postupnému šíření baskičtiny i do míst, kde podle Zabaltzy *nikdy v minulosti nebyla*, takže místo reeuskaldunizace by se nastoupený proces mohl v některých případech dost dobře nazývat prostě pobaskičtení, „euskaldunizace“ (Zabaltza 2009: tamtéž). Oficiálním dokumentem orgánů BAO pojednávajícím o normalizaci jazykových poměrů Baskicka je „Všeobecný plán povýšení užívání baskičtiny“ (*Plan General de Promoción del Uso de Euskera*), řešící propagaci baskičtiny v celospolečenském měřítku.⁵⁰

Aby mohlo dojít na reeuskaldunizaci/euskaldunizaci na oficiální úrovni, bylo nutné se ještě před jejím zahájením vypořádat s jedním palčivým problémem, kterým byla jazyková roztržičnost baskičtiny. Baskičtina totiž *není jedním uceleným jazykem*. Skládá se z pěti dialektů,⁵¹ konkrétně západního (převážně Vizcaya), centrálního (Guipúzcoa), navarského (sever Navarry), navarsko-labortinského (západ Iparralde) a

49 Výraz *euskaldun* je baskickým slovem označujícím mluvčího baskičtiny.

50 [http://www.euskara.euskadi.net/r59-](http://www.euskara.euskadi.net/r59-euhadm2/es/contenidos/informacion/941/es_2383/adjuntos/ebpn14gazt.pdf)

[ehadm2/es/contenidos/informacion/941/es_2383/adjuntos/ebpn14gazt.pdf](http://www.euskara.euskadi.net/r59-euhadm2/es/contenidos/informacion/941/es_2383/adjuntos/ebpn14gazt.pdf)

51 Viz „Mapa současného rozložení dialektů baskičtiny“ uvedená v přílohách.

suletinského (východ Iparralde). Některé z nich jsou mezi sebou navíc srozumitelné jen se značnými obtížemi. V 60. letech proto dochází k tendencím vytvořit oficiální podobu baskičtiny, která by jí dala jednotnou psanou formu, čehož se ujala v roce 1919 vzniklá Královská akademie baskického jazyka. Na základě syntézy částí jednotlivých dialektů vzniká nová, umělá verze baskičtiny, vyhovující pro zastřešení národního projektu národním jazykem. Od roku 1968 tak lze hovořit o šesté podobě baskičtiny, postavené nad pět oficiálních regionálních dialektů, baskicky zvané *euskara batu* (španělsky *euskera batúa*), sjednocené baskičtině. Euskara batu je nyní úspěšně používána ve správě, v médiích a ve vzdělávání.

Posun v podílu uživatelů baskičtiny na celkovém obyvatelstvu je v rámci Baskické autonomní oblasti velmi dobře patrný na číslech, která nabízí Miquel Gros i Lladós ve svém souborném díle o baskičtině v BAO (viz Gros i Lladós 2009). V roce 1981 mluvilo baskicky v BAO celkem 21,9 % obyvatel, nějakým způsobem s ní přišlo do styku celkem 34,1 %. O dvacet let později, v roce 2001, již byla situace odlišná, baskičtinu ovládalo 32,2 % a do styku s ní přicházelo již 50,4 %.

Zmíněné údaje popisují podíl baskičtiny na souhrnu všech obyvatel Baskicka, mohou proto zkreslovat. Dramaticky odlišný dojem o vývoji v jazykové revitalizaci lze nabýt z procent týkajících se mluvčích a uživatelů baskičtiny ve věku 5-15 let. V této skupině dosahuje aktivní znalost baskičtiny 65,7 % z celku, nějakou znalost baskičtiny pak uvádí dokonce 88 % (Gros i Lladós 2009: 111). Jazyková normalizace zjevně zaznamenala obrovský úspěch, dokázala naučit nejmladší generaci baskicky.

Vzrůstající znalost baskičtiny mezi mladými přitom od roku 2001 dále roste. S tím dochází i k růstu podílu baskickojazyčných na celku. Španělština, která má doposud ve veřejné sféře BAO převahu, může takto během několika desetiletí o své postavení přijít.⁵² Bude záležet jen na dnešních dětech a dospívajících, jak se svým bilingvismem naloží a kterému z jazyků dají přednost. *Language shift*, jazyková změna, se v Baskicku do budoucna jeví jako vysoce reálná možnost.

Tolik k Baskické autonomní oblasti, Baskicku. V Navaře je situace

---

52 Jeden příklad za všechny. V jednom v hlavních městských parků v San Sebastián, jsem si zaznamenal do deníku mimo jiné následující situaci: Jedna skupinka dětí, mezi sebou baskicky mluvících, zakopne míč, se kterým si hraje. Ten se dokutálí k druhé skupině dětí, také mezi sebou hovořících baskicky. Posel pověřený pro zakopnutí míč dojit si o něj ale řekne španělsky. Tato situace je v současném Baskicku vskutku modelová. Existuje základna baskicky mluvících dostatečně silná k tomu, aby se prosadila, na druhou stranu ještě nedošel vývoj v jazykové situaci tak daleko, aby mluvčí baskičtiny ve styku s neznámým člověkem předpokládal, že ten druhý baskicky umí také.

komplikovanější. Zabaltza se zmiňuje, že zde pouze jeden z deseti obyvatel mluví baskicky (Zabaltza 2009: 22) a oficiální statistiky Navarského statistického institutu to potvrzují.⁵³ I v Navaře je ale situace o něco složitější, než jak ji ukazují čísla. Opět je řeč o mladých a jejich rostoucí znalosti baskičtiny.

Ve Španělsku existují celkem 4 vzdělávací modely mající souvislost s menšinovými jazyky.⁵⁴ Nesou označení X (někdy se označuje také jako G), A, B a D. X je modelem, kdy je veškerá výuka vedena pouze ve španělštině; A označuje výuku, která sice probíhá španělsky, ale regionální jazyk je vyučován jako předmět; v modelu B probíhá výuka v poměru přibližně 1:1 ve španělštině a v regionálním jazyce; model D potom znamená výuku vedenou v regionálním jazyce, kdy španělština je přítomna v podobě jednoho z předmětů.⁵⁵

Podíváme-li se v Navaře na rozložení žáků a studentů (jazykové modely protínají celé období vzdělávání včetně vysokoškolského) v jednotlivých jazykových modelech, lze vysledovat pozvolna vzrůstající tendenci navštěvovat zařízení, kde je baskičtina přítomna. Obecně platí, že o čím mladší věkovou skupinu se jedná, tím větší část z ní navštěvuje zařízení poskytující výuku baskičtiny, nebo zařízení kde je celá výuka vedena přímo baskicky. Takto bylo ve školním roce 2001/2002 celkem 60,4 % žáků vedeno v modelu X; 18,7 % v modelu A; 0,2 % v modelu B a 20,8 % v modelu D. Z toho vyplývá, že ačkoliv v celkové navarské populaci je dnes okolo 10 % mluvčích baskičtiny, mezi mladými dosahovala znalost baskičtiny již na počátku století 39,5 %. Data ze školního roku 2009/2010 vypovídají o dalším nárůstu. Model X využívalo 56,7 %; A 19,7 % a D 23,4 %. V celkových poměrech tedy za 8 let vzrostl podíl vzdělávacích modelů poskytujících získání znalosti baskičtiny z 39,5 % v roce 2001/2001 na 43,1 % v roce 2009/2010. Může se zdát, že to není nárůst o mnoho, bude-li však tento pozvolný trend pokračovat, za 25 let bude ve vzdělávání přicházet do styku s baskičtinou nadpoloviční většina všech žáků a studentů. Pro dokreslení dodám, že v zařízeních předškolní výchovy přichází v Navaře do styku s baskičtinou v roce 2009/2010 téměř 60 % dětí. Znalost baskičtiny tedy bude v následujících desetiletích nutně růst i v celonavarském kontextu.

---

53 <http://www.cfnavarra.es/estadistica/>

54 Vedle baskičtiny se mezi vyučované regionální jazyky řadí i katalánština, galicijština a valencijština.

55 Údaje týkající se rozložení žáků a studentů do jednotlivých modelů pochází z webu španělského Ministerstva vzdělávání: <http://www.mepsyd.es/>

Proudy baskického nacionalismu

O baskickém nacionalismu lze v dnešní době zhruba říci, že je rozdělen na dva proudy. Prvním z nich je myšlenková základna nesená PNV mající katolický nádech a tíhnoucí spíše k pravici, druhým pak hnutí *Izquierda Abertzale*, či pouze *Abertzale* (baskické termíny mající význam zhruba „baskický patriot“ či „baskický nacionalista“) (Villanueva 2000). Hnutí *Abertzale* se na rozdíl od prvního proudu přiklání k levici, vyrůstá z myšlenkového rámce levicového nacionalismu (zmíněn byl výraz „nacionalismus pracujících“) ke kterému se v 60. letech začala hlásit ETA.⁵⁶ Tyto dva proudy se mezi sebou liší například i tím, že jejich příznivci chodí převážně na jiné univerzity, scházejí se v oddělených barech a restauracích a své manifestace organizují každý za sebe. V tom hlavním, ve snaze o propagaci baskické myšlenky, se ale shodují. Hnutí *Abertzale* je někdy dáváno do souvislosti s činností ETA (narozdíl od PNV, která se od ní na veřejnosti rázně distancuje), neboť myšlenkově vychází ze *zakázané* silně levicové strany *Herri Batasuna*. Politická strana *Herri Batasuna* byla zakázána pro své napojení na struktury ETA.

Celkové shrnutí

Dnešní nacionalistické hnutí disponuje silnou dynamikou úspěšně vyvolávající pocit, že „věci se dávají do pohybu“. A ony v pohybu skutečně jsou. V podstatě každodenní probírání nacionalistických témat ve veřejném prostoru, doplněné o všudypřítomný výskyt baskických vlajek, propagandistických plakátů, letáků oznamujících příští demonstraci a portrétů vyjadřujících podporu vězněným členům organizace ETA v ulicích měst, to vše je živým dokladem toho, jak silně je baskické téma prožíváno. Současné baskické prožívání kolektivní identity nenechá nikoho na pochybách, jak dalece se celá situace posunula za posledních zhruba 40 let.

V dnešní době je baskický nacionalismus skutečně „materiální silou“ hýbající životem Baskicka a Navarry a jeho dravost a vitalita jsou toho skutečně věrohodnými doklady. Získané informace mne vedou k názoru, že *dnes se baskické národní hnutí nachází v pokročilé fázi C Hrochovy stupnice* a že pokud se o ní nedá hovořit již nyní, pak v příštích letech dosáhne toto hnutí plné sociální skladby. Nastoupené trendy tuto tezi podporují.

---

⁵⁶ Zde ovšem musím důsledně varovat před kladením rovnítka mezi levicový baskický nacionalismus obecně a terorismus organizace ETA, jednalo by se o hrubou nepřesnost.

VII

ZÁVĚRY

Mám za to, že minimálně v hrubých rysech bylo řečeno všechno podstatné, tedy jak nastíněn vývoj fází baskického nacionalismu, tak zodpovězeny výzkumné otázky, tak byl i předložen náčrt specifik současné podoby baskického nacionalismu.

Výzkumné otázky byly zadány následovně:

1. Jaké byly společenské předpoklady vzniku a rozvoje baskického nacionalismu?
Kdy, jakými prostředky a na pozadí jakých okolností k jeho vzniku došlo?
Přechod z fáze A do fáze B.
2. Jakým způsobem a na pozadí jakých okolností se baskický nacionalismus přenesl z fáze B do fáze C a jakých změn při tom zaznamenal?
3. Jaká je podoba baskického nacionalismu dnes? Tedy: Čím je charakteristický, jaké jsou jeho postupy? Je fáze C již zakončená, či v ní baskické národní hnutí doposud setrvává?

K první otázce lze říci tolik, že předpokladem pro vznik a rozvoj baskického nacionalismu byla prudká industrializace zejména Vizcayi v druhé polovině 19. století, která svými dopady pohlcovala do té doby zaběhnuté zdroje identit, jimiž je míněna především tradiční, v čase stabilní venkovská pospolitost (viz Gellner 2003) a „neklidy“ po prohraných karlistických válkách a následném zrušení fueros (Montero 1993; Villanueva 2000). V této době začaly vznikat náznaky prvních nacionalistických tendencí, které v ucelenou doktrínu přetavil zakladatel baskického nacionalismu, Sabino Arana. S Aranou a nástupem PNV, politické organizace mající v popisu práce nacionalismus šířit, dochází také k zahájení fáze B národní agitace.

Odpověď na druhou výzkumnou otázku lze shrnout takto: Fáze C dosáhl baskický nacionalismus hned dvakrát. Poprvé na počátku 30. let s koncem diktatury Primo de Rivery a příchodem republikánského zřízení, kdy došlo ke změně ve volebním zákoně. Poté byl nacionalismus ve své prvotní podobě (jež mu vtisknul Sabino Arana) v druhé polovině 30. let proti své vůli umlčen příchodem frankismu. Prvotní

nacionalismus v době od svého vzniku do svého konce prakticky žádné změny nezaznamenal. Po oživení konce 50. a průběhu 60. let dochází k nástupu druhého baskického nacionalismu, který se vlivem změněných společenských okolností dokázal zbavit některých exkluzivistických rysů (především důrazu na rasu a náboženství) a tím umožnil opětovný nástup fáze C. Další změnou v jeho podobě bylo na počátku 60. let obsáhnutí levicové ideologie a spolu s tím rozvětvení baskického národního hnutí na dva hlavní proudy.

V dnešní době je baskický nacionalismus velice živým hnutím. Charakteristický je oproti dřívějším dobám zejména administrativní záštitou poskytovanou mu po konci frankismu, od roku 1979, nově vzniklou Baskickou autonomní oblastí, jež spojila provincie Alava, Guipúzcoa a Vizcaya. Postupem využívaným k prosazování baskické myšlenky je bezesporu rozšiřování ústředního bodu baskické identity, jazyka, prostřednictvím vzdělávání a široké podpory ze strany autonomní administrativy. Dalšími charakteristikami lze rozumět kupříkladu důraz na starobylost baskického národa či sociální akcent jedné z částí národního hnutí. Na základě výzkumu jsem nabyl dojmu, že se baskický nacionalismus v dnešní době nachází ve velmi pokročilém stadiu fáze C a že jeví tendence ke svému zdárnému zakončení v podobě integrálního, plné skladby dosahujícího hnutí (viz Hroch 2009).

Na tomto místě, na samotném závěru práce, si dovolím shrnout svůj dojem z výzkumného pobytu, který jsem si poslední noc před odletem poznamenal do výzkumného deníku: „Přijel jsem do Španělska, ale vracím se z Baskicka.“

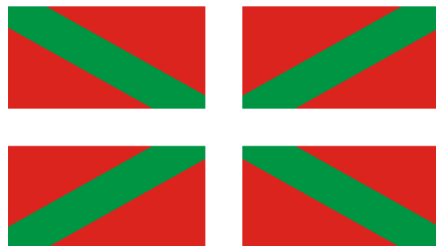

VIII

PŘÍLOHY

Ikurriña - vlajka BAO

(zdroj: <http://es.wikipedia.org/wiki/Ikurri%C3%B1a>)

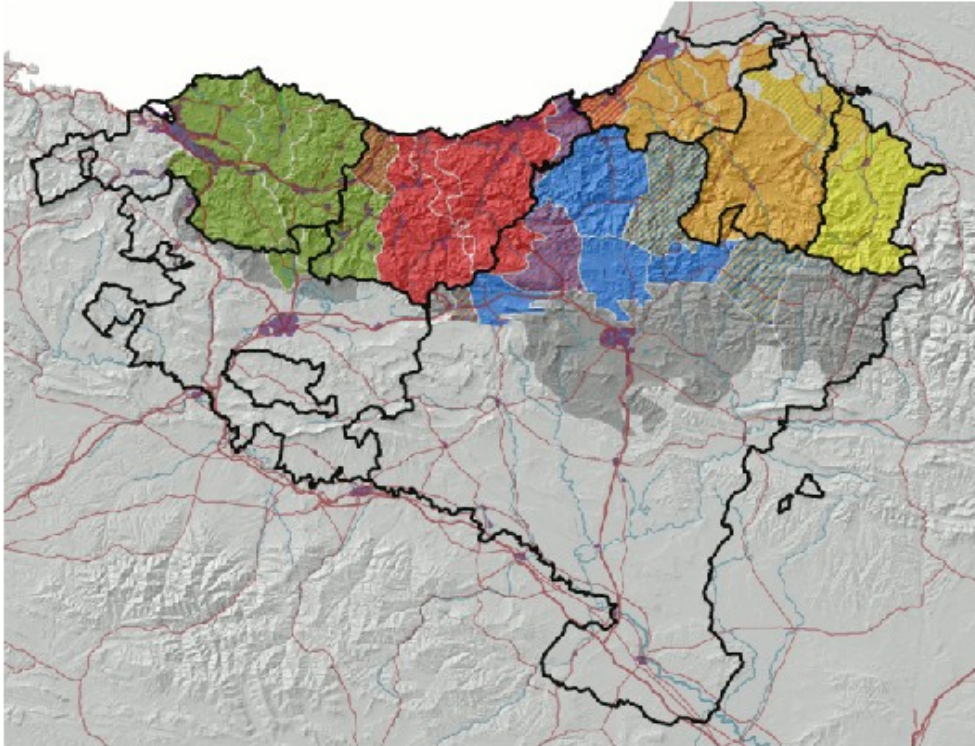
Mapa Euskal Herrie

(zdroj: http://es.wikipedia.org/wiki/Archivo:Lurraldeen_Kokapena.jpg)

Mapa současného rozložení dialektů baskičtiny

(zdroj: http://es.wikipedia.org/wiki/Archivo:Euskalkiak_koldo_zuazo_2008.png)

dialekt západní

dialekt centrální

dialekt navarský

dialekt navarsko-labortinský

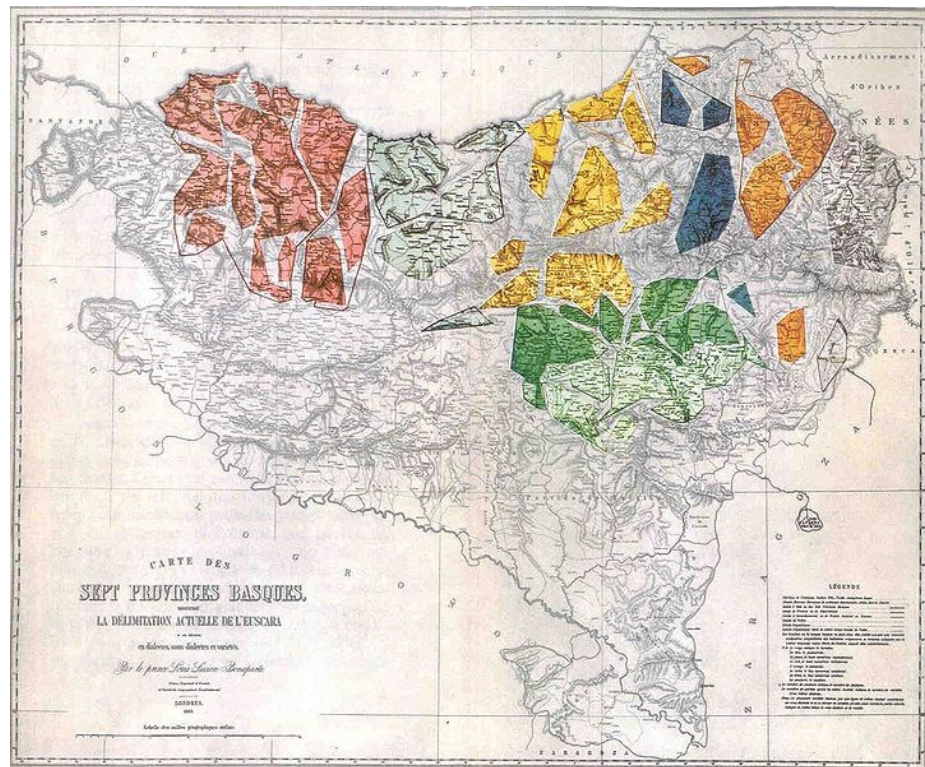
dialekt suletinský

španělsky mluvící oblasti, kde se ještě v 19. století mluvilo baskicky

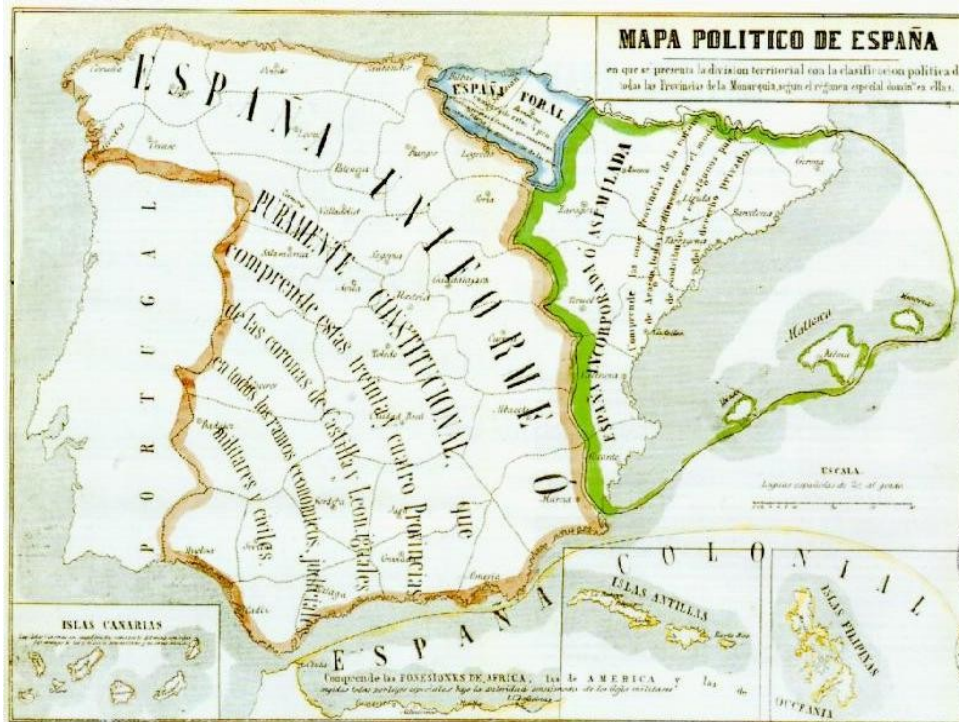
Mapa Luciena Bonaparta z roku 1863

(zdroj: http://es.wikipedia.org/wiki/Archivo:Bonaparte_euskalki_mapa.jpg)

Mapa Španělska k roku 1852

(zdroj: <http://es.wikipedia.org/wiki/Archivo:1850espanya.jpg>)

Fotografie plakátů

Září 2009; Guipúzcoa, Zarautz.

(zdroj: archiv autora)

IX

LITERATURA A ZDROJE

Monografie:

ANDERSON, Benedict. *Představy společnosti*. Praha: Karolinum, 2008. 274 s. ISBN 978-80-246-1490-8

AZCONA, Jesús. *Etnia y nacionalismo vasco. Una aproximación desde la antropología*. Barcelona: Anthropos, 1984. 246 s. ISBN 84-85887-49-2

BARANDIARÁN, José Miguel de. *Mitología vasca*. San Sebastián: Txertoa, 2008. 138 s. ISBN 978-84-7148-432-1

BAUMAN, Zygmunt. *Myslet sociologicky*. Praha: SLON, 2001. 239 s. ISBN 80-86429-28-8

BAUMAN, Zygmunt. *Tekuté časy. Život ve věku nejistoty*. Praha: Academia, 2008. 109 s. ISBN 978-80-200-1656-0

BECK, Ulrich. *Co je to globalizace? : omyly a odpovědi*. Brno: CDK, 2007. 191 s. ISBN 978-80-7325-123-9

CASANOVA, Iker. *ETA 1958-2008. Medio siglo de historia*. Tafalla: Txalaparta, 2008. 504 s. ISBN 978-84-8136-507-8

COLLINS, Roger. *Baskové*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. 293 s. ISBN 80-7106-198-0

ESPINOSA, José María Lorenzo. *Historia de Euskal Herria. Tomo III*. Tafalla: Txalaparta, 2006. 321 s. ISBN 84-8136-948-9

GELLNER, Ernest. *Jazyk a samota. Wittgenstein, Malinowski a habsburské dilema*. Brno: CDK. 2005. 247 s. ISBN 80-7325-055-1

GELLNER, Ernest. *Nacionalismus*. Brno: CDK. 2003. 133 s. ISBN 80-7325-023-3

GROS I LLADÓS, Miquel. *El euskera en la Comunidad Autónoma Vasca (2009). Una apuesta por la diversidad lingüística*. Bilbao: Euskaltzaindia, 2009. 215 s. ISBN 978-84-95438-57-7

HOBSBAWM, Eric. *Globalizace, demokracie a terorismus*. Praha: Academia. 2009. 134 s. ISBN 978-80-200-1725-3

- HROCH, Miroslav (ed.). *Pohledy na národ a nacionalismus*. Praha: SLON, 2003. 451 s. ISBN 80-86429-20-2
- HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody*. Praha: SLON, 2009. 315 s. ISBN 978-80-7419-010-0
- HROCH, Miroslav. *Obrození malých evropských národů*. Praha: Univerzita Karlova, 1971. 115 s.
- CHALUPA, Jiří. *Španělsko*. Praha: Libri, 2005. 217 s. ISBN 80-7277-281-3
- LIESSMANN, Konrad Paul. *Hodnota člověka*. Praha: Malovaný kraj 2010. 141 s. ISBN 978-80-903759-7-0
- MARX, ENGELS. *Manifest komunistické strany*. 1848
- MONTERO, Manuel. *Historia del País Vasco*. San Sebastián: Txertoa, 2004. 231 s. ISBN 84-7148-3106
- MONTERO, Manuel. *La construcción del País Vasco contemporáneo*. San Sebastián: Txertoa, 1993. 234 s. ISBN 84-7148-277-0
- MURPHY, Robert F. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Praha: SLON, 2006. 268 s. ISBN 80-86429-25-3
- PÉREZ-AGOTE, Alfonso. *Las raíces sociales del nacionalismo vasco*. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas, 2008. 296 s. ISBN 978-84-7476-451-2
- SAN SEBASTIÁN, Koldo. *Historia del Partido Nacionalista Vasco*. Txertoa: San Sebastián, 1984. 125 s. ISBN 84-7148-161-8
- ŠATAVA, Leoš. *Jazyk a identita etnických menšin*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009. 215 s. ISBN 978-80-86429-83-0
- UBIETO, REGLÁ, JOVER, SECO. *Dějiny Španělska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. 915 s. ISBN 978-80-7106-836-5
- VILLANUEVA, Javier. *Nacionalismos y conflicto nacional. El nacionalismo vasco propone y la sociedad vasca dispone. Euskadi en el espejo de otros nacionalismos*. San Sebastián-Donostia: Gakoa Liburuak, 2000. 293 s. ISBN 84-87303-60-9
- ZABALTZA, Xavier. *Nosotros, los navarros*. Irun: Alberdania, 2009. 86 s. ISBN 978-84-9868-078-2

Webové stránky:

<http://www.euskadi.net>

http://www1.euskadi.net/euskara_adierazleak/indice.apl?hizk=c

<http://www.eustat.es>

<http://www.cfnavarra.es/estadistica/>

<http://www.rae.es/rae.html>

<http://www.lehendakaritza.ejgv.euskadi.net/r48->

[2312/es/contenidos/informacion/concierto_economico/es_467/concierto_c.html](http://www.lehendakaritza.ejgv.euskadi.net/r48-2312/es/contenidos/informacion/concierto_economico/es_467/concierto_c.html)

<http://www.euskara.euskadi.net/r59->

[euhadm2/es/contenidos/informacion/941/es_2383/adjuntos/ebpn14gazt.pdf](http://www.euskara.euskadi.net/r59-euhadm2/es/contenidos/informacion/941/es_2383/adjuntos/ebpn14gazt.pdf)

http://www.tribunadenavarra.com/pag_interior2.php?categoria=&num=2859